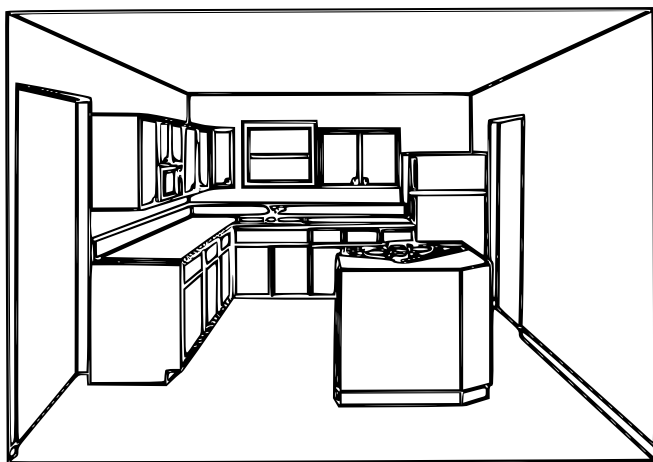

Silvia Federici

»Bod nula«

Texty o mzdě za domácí práci

Kolektivně proti kapitálu

Pri príležitosti návštevy Silvie Federici v Bratislave v máji 2013
preložili, zostavili, vysádzali, vydali a poznámkami doplnili
Kolektívne proti kapitálu

<http://www.protikapitalu.org> — kpk@protikapitalu.org

Obsah

Poznámka vydavateľov	5
Silvia Federici: Mzda proti domácej práci	9
„Práca z lásky“	10
Revolučná perspektíva	11
Boj o sociálne služby	13
Boj proti domácej práci	14
 Nicole Cox – Silvia Federici: Protiplánovanie z kuchyne	 17
Poznámka vydavateľov	19
Protiplánovanie z kuchyne	21
Ponúkajú nám „rozvoj“	22
Nový terén boja	22
Skrytá práca	24
Naša nenámezdnosť ako forma disciplíny	26
Glorifikácia rodiny	27
Rozličné trhy práce	28
Mzdové požiadavky	29
Nech platí kapitál	30
 Kapitál a ľavica	 33
Starý známy príbeh	33
„Čínsky model“	34

Poznámka vydavateľov

Šťastnou zhodou okolností sa nám v máji 2013 podarilo zorganizovať verejnú prezentáciu taliansko-americkej marxistickej feministky Silvie Federici v Bratislave. Pri tejto príležitosti sme sa rozhodli preložiť niekoľko textov, ktorých je autorkou alebo spoluautorkou. Preklady vyšli na našom blogu (protikapitalu.org/blog).

Výber textov, ktorý sa vám dostáva do rúk, zhŕňa časť týchto prekladov. Ide o tri články z polovice sedemdesiatych rokov, ktoré vznikli ako príspevky k búrlivým diskusiám okolo kontroverznej požiadavky hnutia *Wages for Housework*: aby kapitál, resp. jeho štát, platil ženám mzdu za prácu, ktorú vykonávajú v domácnosti. Keďže zdôvodnenie tejto požiadavky a jej politický význam dostatočne objasňujú nasledujúce texty, využívame túto príležitosť, aby sme krátko predstavili ich autorku a kontext, v ktorom vznikli.

Kto je Silvia Federici?

Teoretička, aktivistka a vysokoškolská učiteľka. Ako marxistická feministka sa venuje témam ako ženská a prekérna práca, pôda, vojna, kapitalistická kríza, *commons*¹ a vyvlastňovanie. Ústredným problémom jej teórie a praktického aktivizmu je reprodukcia, na ktorej stavia svoje chápanie útlaku a fungovania triednych vzťahov. V poslednom období sa venuje predovšetkým problematike autonómnych foriem sociálnej kooperácie alebo – ako hovorí Federici – *self-reproducing movements* (samo sa reprodukujúcich hnutí), ktoré sú nositeľmi zmeny spoločenských vzťahov.

Narodila sa v roku 1942 v talianskej Parme. V roku 1967 sa presťahovala do USA s cieľom študovať filozofiu na University of Buffalo. V rušných sedemdesiatych rokoch, ktoré poznačili aktivity ženskej skupiny *Lotta Femminista* (Feministický zápas), spoluzakladá *International Feminist Collective* (Medzinárodný feministický kolektív). Vyústením jeho aktivít bola séria kampaní *Wages for Housework* (Mzdy za prácu v domácnosti). „Problémom bez mena“, ktorému sa kampaň venovala, bola neplatená práca žien v domácnosti, ktorú Federici chápe ako hlavný zdroj podriadenia žien a zároveň ako nevyhnutnú podmienku plynulej akumulácie kapitálu. Silvia Federici bola – spolu so Selmou James a Mariarosou Dalla Costa – jednou z vedúcich osobností kampane.

¹ Termínom *commons* sa pôvodne označovali obecné pastviny a pôda; dnes akékoľvek prírodné či kultúrne zdroje, ktoré sú spoločným majetkom, resp. sú voľne k dispozícii.

V osemdesiatych rokoch sa načas presťahovala do Nigérie, kde pôsobila ako učiteľka a výskumníčka. Založila tu *Committee for Academic Freedom in Africa* (Výbor pre akademickú slobodu v Afrike), ktorý podporuje boje študentov a učiteľov v Afrike. Pobyt jej tiež priniesol mimoriadne vzácnu skúsenosť: účasť na bojoch proti politike „štrukturálneho prispôsobenia“ a privatizácii pôdy, ktorú presadzoval Medzinárodný menový fond a Svetová banka.

Ako hovorí Federici, vďaka týmto zápasom začala „čítať udalosti v Nigérii cez prizmu Európy šestnásteho storočia“. Drancovanie miestneho obyvateľstva a zdrojov v súvislosti s expanziou kapitalistických vzťahov ju po návrate do Ameriky priviedlo k skúmaniu prechodu od feudalizmu ku kapitalizmu.² Tak vznikla fascinujúca história žien v období nástupu kapitalizmu, *Caliban and the Witch: Women, the Body and Primitive Accumulation* (Kaliban a čarodejnica: Ženy, telo a pôvodná akumulácia). Jej hlavnú tézu možno zhrnúť takto: medzi zhoršením sociálneho a ekonomického postavenia žien a prechodom ku kapitalizmu je kauzálny vzťah, keďže oslabenie moci žien bolo predpokladom nástupu nového poriadku.

V rokoch 1985 až 2005 Federici vyučovala na Hofstra University v New Yorku. Angažuje sa v americkom hnutí proti trestu smrti, je členkou kolektívu *Midnight Notes* a spoluzakladateľkou *Radical Philosophy Association*. Žije v newyorskom Brooklyne, naďalej sa venuje teoretickej práci, prednáša a cestuje po celom svete.

Wages for Housework

Korene radikálnej teórie a politickej praxe Silvie Federici treba hľadať vo formovaní talianskeho feminizmu v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch. Tento proces prebiehal na dvoch poliach. Prvé charakterizuje snaha o „sebauvedomovanie“ na úrovni abstraktnej teórie, druhé silná operaistická tendencia, ktorá sa spočiatku rozvíjala v rámci robotníckej organizácie *Potere Operaio* (Moc pracujúcich).³ Keďže išlo o prevažne mužskú skupinu, ktorá sa orientovala najmä na problémy mužských pracujúcich, ženská frakcia si po čase vytvorila vlastnú skupinu. *Lotta femminista* (Feministický boj) s *Potere Operaio* síce zdieľala historickú perspektívu, no akcentovala dlho prehliadané problémy žien.⁴

Práca skupiny priniesla mimoriadne cennú historickú skúsenosť. V protiklade k abstraktným analýzam procesu sebaidentifikácie, ktoré dominovali vo väčších mestách ako Miláno a Rím, sa *Lotta Femminista* – silná aj na celoštátnej úrovni, no pôsobiaca skôr v chudobnejších regiónoch – zamerala na otázky vykorisťovania žien v domácnosti i na pracovisku. Centrálnymi pojmami sa pre ňu stali dva systémy útlaku: patriarchát a kapitalizmus. V kontraste s akademickými, ktoré oba pojmy reflektovali skôr v abstraktnej rovine, vnímali členky *Lotta Femminista* tieto pojmy ako obraz svojej každodennej situácie. Začiatkom sedemdesiatych rokov sa preto spolu s ďalšími marxistickými feministkami stali iniciátorkami radikálnej a kontroverznej kampane *Wages for Housework* (Mzdy za domácu prácu).

² Podrobnejšie o týchto okolnostiach pozri slovenský preklad predslovu a úvodu z knihy *Caliban and the Witch*: protikapitalu.org/blog/silvia-federici-kaliban-1, protikapitalu.org/blog/silvia-federici-kaliban-2.

³ O *Potere Operaio* a operaizme pozri napr. booklet k filmu *Porto Marghera: Posledné ohne*, ktorý sme vydali v r. 2008 (protikapitalu.org/publikace/porto-marghera-posledne-ohne). Pozri tiež spomienky bývalého člena „Potop“, ako sa organizácii hovorilo, Gianniho Sbrogia: protikapitalu.org/blog/gianni-sbrogio-i, protikapitalu.org/blog/gianni-sbrogio-ii.

⁴ Mariarosa Dalla Costa raz charakterizovala dôvody svojho členstva v *Potere Operaio* ako „otázku spravodlivosti“. Odchod z organizácie zas pripísala „otázke dôstojnosti“.

Vlna medzinárodných kampaní prišla s obratom v chápaní reprodukčnej práce žien. Silvia Federici (ktorá od konca 60. rokov žila v New Yorku) patrila spolu s Taliankou Mariarosou Dalla Costa a Američankou Selmou James k jej hlavným predstaviteľkám. Spoločne sa pokúsili rozšíriť pojem robotníckej triedy o proletárske ženy v domácnosti. Tie sa tradične chápali ako oddelené od sféry kapitalistickej tovarovej výroby, čím boli vyčlenené jednak z trhu práce a z ekonomiky vôbec (ako neproduktívna súčasť „súkromnej“ sféry), jednak z revolučných skupín.⁵ Federici toto chápanie obracia a chápe ženy nielen ako imanentnú súčasť kapitalistických vzťahov, ale dokonca ako akúsi srdcovú tepnu kapitálu. Funkciu žien v reprodukcii – zastieraná a systematicky prehliadaná nielen z hľadiska kapitálu, ale i revolučnej politiky – treba podľa nej konečne vyniesť na svetlo a vyvodit' z nej dôsledky.

Žena v domácnosti je pre Federici producentkou pracovnej sily a zdrojom jej reprodukcie. Pre kapitál, resp. jeho štát, je zabezpečovanie týchto úloh otázkou prežitia. Kampaň mu preto vystavila účet za poskytovanie domácich prác a žiadala finančnú kompenzáciu. Apel sa však týkal aj revolučných politických skupín mimo tradičnej „lávce“. Podľa Federici treba konečne rozpoznať špecifickosť pozície žien a jej kľúčový význam pre prekonanie existujúcich spoločenských vzťahov. V texte „Mzda proti domácej práci“ tento fakt ilustruje porovnaním boja žien za mzdu za prácu v domácnosti a boja námezdné pracujúcich za zvýšenie miezd. Podľa nej je medzi nimi kvalitatívny rozdiel: žena nebojuje len za lepšie podmienky, bojuje proti svojej predurčenej spoločenskej role, ktorú kapitál mystifikuje ako „prirodzenú“, vyplývajúcu zo „ženskej povahy“. Nežiada však o mzdu za domácu prácu preto, aby vstúpila do kapitalistických vzťahov. Napokon, mimo nich aj tak nikdy neexistovala. Cieľom požiadavky je skôr prekaziť „kapitalistický plán pre ženy, ktorý je podstatným momentom plánovanej delby práce a sociálnej moci vo vnútri robotníckej triedy, pomocou ktorej dokáže kapitál udržiavať svoju moc“. Tým sa posilní jednak moc proletárskych žien (v domácnosti i inde), no v dôsledku ich uznania ako (bojujúcej) súčasti robotníckej triedy aj moc celej triedy. Taký je zmysel jedného z hesiel *Wages for Housework*, „Moc ženám, a teda aj triede“.

Požiadavky kampane *Wages for Housework* sa nepodarilo presadiť a jej aktivity po čase oslabli. Nepochybne to súviselo so všeobecnejšou porážkou bojov pracujúcich v západnej Európe a v USA na konci sedemdesiatych rokov. Svojho času však kampaň dokázala zmobilizovať pracujúce ženy a podporovať ich rôzne boje. Iniciovala vznik ďalších skupín, ktoré sa zasadzovali za zlepšenie pozície žien v iných oblastiach, vrátane práva žien na rozvod a interrupciu v Taliansku. Nastolovala tiež tabuizované témy ako sexuálne násilie páchané na ženách v domácnosti, v ktorom nachádzala paralelu s psychickým násilím na disciplináciu robotníkov v továrňach. Prostredníctvom kritiky sociálneho štátu ako garanta sexuálnej delby práce a reprodukcie pracovnej sily zviditeľnila aj limity inštitucionálnych riešení problémov žien. Ústredná myšlienka kampane – oslobodenie žien prostredníctvom uvedomenia si úlohy reprodukcie a boja proti nej – zostáva prítomná v iniciatíve *Global Women's Strike* („Globálny štrajk žien“).

⁵ Podľa Mariarosy Dalla Costa bolo zlepšenie postavenia žien zo strany robotníckych organizácií vždy otázkou prísľubov. Malo prísť až po víťazstve zápasov zamestnaných mužov. Preto podľa nej tieto boje ešte viac zintenzívňujú podriadenie žien. Pritom, ako uzatvára svoju úvahu, čím väčší sú ženy oddelené od sféry výroby, tým menej úspešný je aj triedny boj.

Najdôležitejšie práce Silvie Federici

- *Caliban and the Witch: Women, the Body and Primitive Accumulation* (Kaliban a čarodejnica: Ženy, telo a pôvodná akumulácia, 2004)
- *Revolution at Point Zero: Housework, Reproduction, and Feminist Struggle* (Revolúcia v bode nula: Práca v domácnosti, reprodukcia a feministický boj, 2012; zborník textov z rokov 1975 až 2010.)

Texty Silvie Federici na internete

V rámci príprav návštevy Silvie Federici v Bratislave sme preložili niekoľko úryvkov z knihy *Caliban and the Witch*:

- Predslov: protikapitalu.org/blog/silvia-federici-kaliban-1
- Úvod: protikapitalu.org/blog/silvia-federici-kaliban-2
- Z 2. kapitoly: protikapitalu.org/blog/silvia-federici-kaliban-3

Texty, ktoré uverejňujeme v tejto brožúre, vyšli v zborníku *Revolution at Point Zero*. Nájdete ich aj na blogu KPK:

- Mzda proti domácej práci: protikapitalu.org/blog/silvia-federici-mzda-proti-domacej-praci
- Protiplánovanie z kuchyne: protikapitalu.org/blog/silvia-federici-protiplanovanie-z-kuchyne
- Kapitál a ľavica: protikapitalu.org/blog/silvia-federici-kapital-a-lavica

Ďalší článok vyšiel už v roku 2008 vo feministickom webzine ASPEKTin:

- Postaviť feminizmus opäť na nohy: tinyurl.com/cm5t5xm

Silvia Federici je tiež spoluautorkou (s Mariom Montanom) textu, ktorý sme dávnejšie preložili a uverejnili na blogu:

- Tézy o masovom robotníkovi a spoločenskom kapitáli: protikapitalu.org/blog/guido-baldi-tezy-o-masovom-robotnikovi-a-spolocenskom-kapitali/

Veľká časť textov Federici je voľne k dispozícii na internete. Odkazy nájdete napríklad na anglickej Wikipedii: en.wikipedia.org/wiki/Silvia_Federici.

Kolektivně proti kapitálu
(Ďakujeme Mir za sprievodný text)

Silvia Federici: Mzda proti domácej práci

Hovoria, že je to láska. My to nazývame neplatenou prácou.

Hovoria o frigidnosti. My o absentérstve.

Každý potrat je pracovný úraz.

Homosexualita a heterosexualita sú pracovné podmienky, ale homosexualita je len robotníckou kontrolou nad výrobou, a nie skoncovaním s prácou.

Viac úsmevov? Viac peňazí. Nič nedokáže dôkladnejšie zničiť liečivú schopnosť úsmevu.

Neurózy, samovraždy, desexualizácia: choroby z povolania ženy v domácnosti.

Mnohé ťažkosti a nejednoznačnosti, ktoré ženy vyjadrujú v diskusiách o mzde za domácu prácu, majú pôvod v redukovaní tejto mzdy na vec, na sumu peňazí, namiesto toho, aby sa chápala ako politická perspektíva. Rozdiel medzi týmito dvoma stanoviskami je ohromný. Chápať mzdu za domácu prácu ako vec, a nie ako perspektívu, znamená oddeľovať konečný výsledok nášho boja od boja samého a nechápať jeho význam v demystifikovaní a podvrátení roly, do ktorej sú ženy v kapitalistickej spoločnosti vtiesenané.

Keď sa na mzdu za domácu prácu pozeráme takto reduktívne, vedie nás to k otázke: čo sa nejakou sumou peňazí zmení v našich životoch? Možno síce súhlasiť, že pre mnohé ženy, ktoré nemajú inú možnosť ako manželstvo a domácu prácu, by to znamenalo veľa. No pre tie z nás, ktoré zrejme majú iné možnosti – profesionálnu prácu, osvieteného manžela, život v komunite, lesbické vzťahy alebo kombináciu viacerých – by to veľa neznamenal. My vraj máme iné spôsoby, ako dosiahnuť ekonomickú nezávislosť. To posledné, čo by sme mohli chcieť, je dosiahnuť túto nezávislosť tým, že sa budeme identifikovať ako ženy v domácnosti, keďže osud takej ženy je – a na tom sa všetky zhodneme – horší ako smrť. Problém tejto pozície spočíva v tom, že si pri nej jednoducho predstavujeme naše mizerné životy, ku ktorým pridáme trošku peňazí, a potom sa opýtame, „No a čo ďalej?“. Ako keby sme tie peniaze mohli získať bez toho, aby sme pri boji za ne revolucionizovali celú rodinu a sociálne vzťahy. Ak však pochopíme mzdu za domácu prácu ako politickú perspektívu, uvidíme, že boj za ňu povedie k revolúcii v našich životoch a v našej spoločenskej moci ako žien. Je tiež jasné, že ak si myslíme, že tieto peniaze „nepotrebujeme“, je to preto, lebo sme si osvojili rôzne formy prostitúcie tela a mysle, prostredníctvom ktorých získavame peniaze na prekrytie tejto potreby. Ako sa pokúsím ukázať, mzda za domácu prácu je nielen revolučnou perspektívou, ale je jedinou revolučnou perspektívou z feministického hľadiska a v konečnom dôsledku aj pre celú robotnícku triedu.

„Práca z lásky“

Je dôležité pochopiť, že keď hovoríme o domácej práci, nehovoríme o zamestnaní ako sú všetky ostatné, ale o tej najprenikavejšej manipulácii, o tom najjemnejšom a najväčšmi mystifikovanom násilí, ktoré kapitalizmus kedy spáchal na niektorom sektore robotníckej triedy. Pravda, v kapitalizme je každý robotník manipulovaný a vykorisťovaný, a jeho /jej vzťah ku kapitálu je úplne mystifikovaný. Mzda vyvoláva dojem férového obchodu: pracuješ a dostávaš plácu, takže ty a tvoj šéf ste si rovní; v skutočnosti však mzda, namiesto toho, aby bola odmenou za prácu, skrýva všetku nezaplatenú prácu, ktorá je zdrojom zisku. No v mzde sa aspoň prejavuje, že si robotník, a že sa môžeš jednať a bojovať o podmienky a výšku mzdy, o podmienky a množstvo práce. Mať mzdu znamená byť súčasťou spoločenskej zmluvy, o zmysle ktorej niet pochýb: pracuješ nie preto, že by si chcel, alebo preto, že ti to pripadá prirodzené, ale preto, lebo je to jediný stav, v ktorom je ti dovolené žiť. No nech si akokoľvek vykorisťovaný, *nie si totožný so svojou prácou*. Dnes si poštár, zajtra taxikár. Záleží len na tom, koľko práce musíš vykonať a koľko peňazí za ňu dokážeš získať.

V prípade domácej práce sa situácia kvalitatívne líši. Rozdiel spočíva vo fakte, že práca v domácnosti sa nielen ženám vnucuje, ale zároveň sa premieňa na prirodzenú vlastnosť ženského tela o osobnosti, na vnútornú potrebu, túžbu údajne vychádzajúcu z hĺbky ženskej povahy. Domácu prácu bolo treba premeniť na prirodzenú vlastnosť, namiesto toho, aby sa uznala ako spoločenská zmluva, pretože v kapitalistickom programe pre ženy bola od začiatku predurčená byť neplatenou. Kapitál nás musel presvedčiť, že je prirodzenou, nevyhnutnou, ba dokonca naplňujúcou činnosťou, aby nás primal prijať našu nenámezdnú prácu. Nenámezdná povaha domácej práce bola zase tou najmocnejšou zbraňou na posilnenie rozšírenej predstavy, že *domáca práca nie je práca*, čím sa ženám zabránilo bojovať proti nej, azda s výnimkou privatizovaných kuchynsko-spálňových hádok, ktoré celá spoločnosť zosmiešňuje a tým ešte väčšmi ponízuje protagonistku boja. Sme za upištvané kravy, a nie robotníčky v boji.

Aké „prirodzené“ skutočne je, byť ženou v domácnosti, ukazuje fakt, že treba dvadsať rokov socializácie – každodenného školenia, ktoré vedie nenámezdná matka – aby ženu pripravili na túto rolu, aby ju presvedčili, že deti a manžel sú to najlepšie, čo môže od života čakať. I tak sa to len zriedka podarí. Nech sme akokoľvek vyškolené, len máloktorá sa necíti podvedená, keď sa jej veľký deň nevesty skončí a zrazu sa ocitá pred plným drezom. Mnohé z nás stále trpia ilúziou, že sa vydávame z lásky. Mnohé z nás priznávajú, že sa vydávame pre peniaze a istotu; treba si však konečne ujasniť, že kým lásky a peňazí, o ktoré tu skutočne ide, je veľmi málo, práca, ktorá nás čaká, je obrovská. Preto nám staršie ženy vždy hovoria: „Užívaj si slobodu, kým môžeš, kupuj si, čo len chceš...“ Žiaľ, je takmer nemožné vychutnávať si slobodu, ak ťa od útleho detstva učia poslušnosti, úslužnosti, závislosti a *obete*, ba dokonca tomu, aby si si to užívala. Ak sa ti to nepáči, je to tvoj problém, tvoje zlyhanie, tvoja vina, tvoja abnormálnosť.

Treba uznať, že kapitál bol veľmi úspešný v skrývaní našej práce. Na úkor žien vytvoril skutočné majstrovské dielo. Tým, že domácej práci uprel mzdu a premenil ju na akt lásky, zabil kapitál niekoľko múch jednou ranou. Po prvé, dostal pekelné množstvo práce takmer zadarmo, a ubezpečil sa, aby ženy proti nej nielen nebojovali, ale aby ju vyhľadávali ako to najlepšie v živote (tie čarovné slová: „Áno, drahá, si správna žena“). Zároveň tým disciplinuje

mužského robotníka, pretože *jeho* ženu urobil závislou od *jeho* práce a *jeho* mzdy. Kapitál v tejto disciplíne mužského robotníka uväznil tým, že sluhovi, ktorý slúži v továrni alebo v kancelárii, prideliť vlastného sluhu. Našou úlohou ako žien je byť nenámezdnými, no šťastnými a najmä milujúcimi slúžkami „robotníckej triedy“, t. j. tých vrstiev proletariátu, ktorým bol kapitál prinútený priznať väčšiu spoločenskú moc. Tak ako boh stvoril Evu, aby potešil Adama, tak aj kapitál stvoril ženu v domácnosti, aby mužského robotníka obsluhovala telesne, citovo a pohlavne – aby vychovávala *jeho* deti, štopkala mu ponožky a liečila ego, keď po ňom pošliape práca a spoločenské vzťahy (ktoré sú vzťahmi osamelosti), ktoré mu kapitál vyhradil. Práve táto zvláštna kombinácia telesných, citových a pohlavných služieb zahrnutých v úlohe, ktorú musia ženy vykonávať pre kapitál, robí ženskú prácu takou ťažkou a zároveň neviditeľnou. Nie je náhoda, že väčšina mužov začína o manželstve uvažovať hneď, ako dostane prvú prácu. Nielen preto, že si ho už môžu dovoliť, ale aj preto, lebo mať doma niekoho, kto sa o vás stará, je to jediné, vďaka čomu po dni strávenom pri montážnej linke alebo za stolom neprídete o rozum. Každá žena vie, že práve toto by mala robiť, ak chce byť správnu ženou a mať „úspešné“ manželstvo. A aj v tomto prípade platí, že čím chudobnejšia je rodina, tým horšie je zotročenie ženy, a to nielen v dôsledku jej finančnej situácie. Kapitál má dvojakú politiku: inú pre rodinu strednej triedy a inú pre proletársku rodinu. Nie náhodou nachádzame ten najprimitívnejší mačizmus v robotníckej rodine: čím viac úderov dostáva muž v práci, tým viac zvyknutá znášať údery musí byť proletárska žena, a tým väčší má muž povolené zvyšovať si ego na jej úkor. Manželku biješ a zlostíš si na nej vybiľáš vtedy, keď si frustrovaný alebo unavený prácou, alebo keď ťa porazia v boji (ísť do fabriky je samo osebe porážkou). Čím viac muž slúži a čím viac ho postrkujú, tým viac sám postrkuje. Môj dom, môj hrad... a jeho žena sa musí naučiť ticho čakať, keď je náladový, dať ho dokopy, keď je zlomený a nadáva na celý svet, otočiť sa v posteli, keď povie „Už som unavený“ alebo naopak, keď ide na vec tak rýchlo, že by to – ako povedala jedna žena – mohol robiť aj s pohárom majonézy. (Ženy vždy nachádzali spôsoby, ako sa brániť alebo sa odškodniť, no vždy len izolovaným a privatizovaným spôsobom. Ide teda o to, vyviesť tento boj z kuchýň a spálni do ulíc.)

Tento podvod, ktorý sa odohráva pod rúškom lásky a manželstva, vplýva na všetky z nás, aj na tie, ktoré nie sú vydaté. Lebo keď sa raz domáca práca stala celkom naturalizovanou a sexualizovanou, keď už sa stala ženskou vlastnosťou, potom charakterizuje všetky ženy. Ak je prirodzené robiť určité veci, potom sa od všetkých žien očakáva, aby ich robili, a navyše s radosťou – a to aj tie ženy, ktoré by vďaka svojmu spoločenskému postaveniu mohli uniknúť časti tejto práce alebo jej väčšine (ich manželia si môžu dovoliť slúžky, psychológov a iné formy uvoľnenia a pobavenia). Možno neslúžime konkrétnemu mužovi, ale všetky sme v pozícii slúžok voči celému mužskému svetu. Preto je také zhadzujúce, také ponižujúce, byť nazvaná ženou. („Usmej sa, moja zlatá, čo ti je?“ – k tejto otázke sa cíti oprávnený každý muž, či je tvoj manžel, sprievodca vo vlaku, alebo šéf.)

Revolučná perspektíva

Ak začneme takouto analýzou, potom sú revolučné dôsledky žiadania mzdy za domácu prácu zrejmé. Je to požiadavka, ktorou sa končí naša prirodzenosť a začína náš boj, pretože chcieť

mzdu za domácu prácu znamená odmietat tú prácu ako vyjadrenie našej prirodzenosti, teda odmietat práve tú ženskú rolu, ktorú pre nás kapitál vynášiel.

Požiadavka mzdy za domácu prácu sama o sebe podkope očakávania, ktoré na nás spoločnosť kladie, keďže tieto očakávania – podstata našej socializácie – sú všetky dôsledkom nášho nenámezdného postavenia v domácnosti. V tomto zmysle je absurdné porovnávať boj žien za mzdy s bojom mužských robotníkov v továrni za vyššie mzdy. Keď námezdný robotník bojuje za vyššiu mzdu, spochybňuje tým svoju rolu, no zostáva v jej rámci. Keď my bojujeme za mzdy, bojujeme jednoznačne a priamo proti našej sociálnej role. V tom istom zmysle existuje kvalitatívny rozdiel medzi bojmi námezdného robotníka a bojmi otroka za mzdu proti otroctvu. Malo by však byť jasné, že keď bojujeme za mzdu, nebojujeme za vstup do kapitalistických vzťahov, pretože sme nikdy ani neboli mimo nich. Bojujeme za to, aby sme prekazili kapitalistický plán pre ženy, ktorý je podstatným momentom plánovanej delby práce a sociálnej moci vo vnútri robotníckej triedy, pomocou ktorej dokáže kapitál udržať svoju moc. Mzda za domácu prácu teda predstavuje revolučnú požiadavku nie preto, lebo sama osebe zničí kapitál, ale preto, lebo útočí na kapitál a núti ho reštrukturalizovať spoločenské vzťahy spôsobom, ktorý je pre nás výhodnejší a preto aj *prospešnejší pre jednotu celej triedy*. Žiadať mzdu za domácu prácu teda neznamená hovoriť, že ak nám ju zaplatia, budeme túto prácu vykonávať aj naďalej. Znamená to presný opak. Hovoriť, že chceme peniaze za domácu prácu, je prvým krokom k odmietnutiu jej vykonávania. Žiadanie mzdy zviditeľňuje našu prácu, a to je celkom nevyhnutná podmienka na to, aby sme proti tejto práci mohli začať bojovať, a to tak proti jej bezprostrednej forme domácej práce, ako aj proti jej zákernejšej povahe ako ženskosti.

Proti všetkým obvineniam z „ekonomizmu“ by sme nemali zabúdať, že *peniaze sú kapitál*, t. j. *schopnosť veliť práci*. Späťne si prisvojiť peniaze, ktoré sú plodom našej práce – a práce našich matiek a starých matiek – znamená zároveň podkopať moc kapitálu veliť našej nútenej práci. Nemali by sme podceňovať schopnosť mzdy demystifikovať našu ženskosť a zviditeľniť našu prácu – našu ženskosť ako prácu –, pretože práve absencia mzdy bola taká účinná pri vytváraní tejto roly a schovávaní našej práce. Žiadať mzdu za domácu prácu znamená zviditeľniť to, že naše mysle, telá a city boli pokrivené v záujme špecifickej funkcie a v rámci tejto funkcie, pričom vzápätí sa nám takto pokrivené predhadzujú ako model, ktorému by sme sa všetky mali podriaďovať, ak chceme byť v tejto spoločnosti akceptované ako ženy.

Povedať, že chceme mzdu za domácu prácu, znamená odhaliť fakt, že domáca práca už teraz predstavuje peniaze pre kapitál, a že kapitál zarábala a zarába na našom varení, usmievaní a kefovaní. Zároveň sa tým ukazuje, že celé tie roky varíme, usmievame sa a kefujeme nie preto, že to vieme lepšie ako ktokoľvek iný, ale preto, lebo nemáme na výber. Naše tváre sú od toľkých úsmevov pokrivené, naše city sa po toľkom milovaní stratili, a všetka sexualizácia nás zanechala celkom desexualizovanými.

Mzda za domácu prácu je len začiatok, no odkaz je jasný: *odteraz nám musia platiť, pretože ako ženy už nič negarantujeme*. Chceme nazývať prácou to, čo prácou je, aby sme napokon mohli zistiť, čo je láska a vytvoriť našu budúcu sexualitu, ktorú sme nikdy nepoznali. A z tohto stanoviska práce môžeme žiadať nie jednu mzdu, ale mnohé mzdy, pretože nás vtlačili do viacerých zamestnaní súčasne. Sme slúžky, prostitútky, zdravotné sestry, psychologičky; taká je podstata „hrdinskej“ manželky, ktorá sa oslavuje na „Deň matiek“. Hovoríme:

prestaňte oslavovať naše vykorisťovanie, naše údajné hrdinstvo. Odoteraz za každú chvíľu, čo toto vykorisťovanie trvá, chceme peniaze, aby sme mohli odmietnuť aspoň jeho časť a napokon všetko. V tomto ohľade nemôže byť nič účinnejšie než ukázať, že naše ženské cnosti majú vypočítateľnú peňažnú hodnotu, doteraz len pre kapitál a vždy tým väčšiu, čím väčšími sme porázané; oteraz však proti kapitálu, *pre nás*, a v tej miere, v akej organizujeme našu moc.

Boj o sociálne služby

Ide o najradikálnejšiu perspektívu, akú môžeme prijať, pretože hoci môžeme žiadať čokoľvek – starostlivosť o naše deti, rovnosť miezd, pracovne zdarma – nedosiahneme žiadnu skutočnú zmenu, kým nezaútočíme na korene našej ženskej roly. Náš boj za sociálne služby, teda za lepšie pracovné podmienky, povedie vždy k sklamaniu, ak najprv nepresadíme, že naša práca je prácou. Ak nebudeme bojovať proti totalite tejto práce, nikdy nedosiahneme víťazstvá týkajúce sa jej jednotlivých momentov. Zlyháme v boji za pracovne zdarma, ak prv nebudeme bojovať proti faktu, že nemôžeme milovať bez toho, aby sme za to zaplatili nekonečnou prácou, ktorá deň čo deň mrzačí naše telá, našu sexualitu, naše spoločenské vzťahy; ak prv neunikneme vydieraniu, pri ktorom sa naša potreba prejavovať a prijímať náklonnosť stavia proti nám ako naša pracovná povinnosť, pre ktorú sa neustále cítime nahnevané na manželov, deti a priateľov, a zároveň vinné z tohto hnevu. Získanie druhého zamestnania túto rolu nemení, o čom svedčia roky a roky práce žien mimo domácnosti. Druhé zamestnanie nielen zvyšuje naše vykorisťovanie, ale tiež jednoducho reprodukuje našu rolu v iných formách. Kamkoľvek sa obrátíme, vidíme, že zamestnania žien sú len predĺžením situácie ženy v domácnosti so všetkými jej dôsledkami. Nielenže sa stávame zdravotnými sestrami, chyznými, učiteľkami, sekretárkami – všetko funkcie, na ktoré sme dobre vyškolené z domu –, ale zároveň sme tam v tom istom zovretí, ktoré prekáža našim bojom v domácnosti: izolácia, fakt, že od nás závisia životy iných ľudí, alebo nemožnosť jasne vidieť, kde sa naša práca začína a končí, kde sa končí práca a kde sa začínajú túžby. Ak prinesiete šéfovi kávu a hovoríte s ním o problémoch v jeho manželstve, je to práca sekretárky, alebo osobná láskavosť? Je fakt, že v zamestnaní musíme dbať o vzhľad, skôr súčasťou pracovných podmienok, alebo dôsledkom ženskej márnivosti? (Americké letušky až donedávna pravidelne vážili, takže museli neustále držať diétu – čo je trýzeň, ktorú poznajú všetky ženy –, lebo sa báli straty zamestnania.) Ako sa často hovorí – ak už potreby trhu námezdnjej práce vyžadujú prítomnosť ženy na ňom – „Žena dokáže robiť čokoľvek bez toho, aby stratila svoju ženskosť,“ čo znamená jednoducho toľko, že nech robíte čokoľvek, stále ste piča.

Pokiaľ ide o návrh zospoločenštit' a kolektivizovať domácu prácu, pár príkladov postačí na to, aby sme náš pohľad odlíšili od týchto alternatív. Jedna vec je, založiť centrum starostlivosti o deti, urobiť to spôsobom, s ktorým súhlasíme, a žiadať, aby ho zaplatil štát. Je niečo celkom iné, odovzdať deti štátu a žiadať štát, aby ich kontroloval, disciplinoval a učil ctiť americkú vlajku nie päť hodín, ale pätnásť či dvadsaťštyri hodín denne. Jedna vec je, kolektívne zorganizovať stravovanie (individuálne, v skupinách atď.) a žiadať od štátu, aby ho zaplatil. Je pravým opakom žiadať štát, aby nám stravovanie organizoval štát. V prvom prípade

opätovne nadobúdame kontrolu nad životmi, v druhom rozširujeme kontrolu, ktorú máme nad nami štát.

Boj proti domácej práci

Niektoré ženy sa pýtajú: ako mzda za domácu prácu zmení postoj našich manželov k nám? Nebudú naši manželia očakávať rovnaké služby ako predtým, či dokonca viac služieb? Tieto ženy však nevidia, že muži od nás môžu len očakávať práve preto, lebo za našu prácu nie sme platené; lebo predpokladajú, že ide o „ženské veci“, ktoré nás nestoja veľa úsilia. Muži môžu prijímať naše služby a užívať si ich, pretože predpokladajú, že domáca práca je pre nás ľahká, že sa z nej tešíme, lebo ju robíme pre ich lásku. Vlastne čakajú, že budeme vďačné za to, že nám manželstvom alebo spolužitím dali príležitosť na to, aby sme sa vyjadrili ako ženy (t. j. slúžili im): „Buď rada, že si našla muža, ako som ja.“ Iba keď budú muži chápať našu prácu ako prácu, našu lásku ako prácu, a čo je najdôležitejšie, *naše odhodlanie odmietnuť oboje*, zmenia svoj postoj k nám. Až keď budú v uliciach stovky a tisíce žien hovoriť, že nekonečné upratovanie, neustála citová dostupnosť a kefovanie na povel zo strachu, že stratíme zamestnanie, pre nás predstavujú ťažkú, nenávidenú prácu, ktorá ničí naše životy, až vtedy sa budú cítiť vystrašení a podkopaní ako muži. Z nášho hľadiska je to to najlepšie, čo sa im môže prihodiť. Tým, že odhalíme spôsob, ktorým nás kapitál udržiaval rozdelených (kapitál disciplinuje ich prostredníctvom nás a nás disciplinuje prostredníctvom nich – navzájom a proti sebe), spustíme – my, ich barličky, ich otrokyne, ich okovy – proces ich oslobodenia. V tomto zmysle bude mzda za domácu prácu oveľa poučnejšia, než všetky pokusy dokázať im, že dokážeme pracovať rovnako dobre ako oni, že zvládneme tie isté zamestnania. Toto chvályhodné úsilie prenechávame „žene s kariérou“, žene, ktorá od útlaku uniká nie prostredníctvom sily, ktorá je v jednote a v boji, ale prostredníctvom moci pána, moci utláčať – obvykle iné ženy. Nemusíme tiež dokazovať, že dokážeme „zlomiť bariéru modrých golierov“. Mnohé z nás túto bariéru prelomili už dávno a zistili, že montérky nám nedávajú o nič viac moci ako zástera; ba možno menej, pretože potom musíte nosiť oboje a máte menej času a energie na boj proti nim. *To, čo musíme dokázať, je naša schopnosť odhaliť, čo už robíme a čo nám robí kapitál, ako aj našu schopnosť bojovať proti tomu.*

Žiaľ, mnohé ženy – najmä slobodné ženy – sa boja perspektívy mzdy za domácu prácu, pretože sa boja čo i len na sekundu stotožniť so ženou v domácnosti. Vedia, že ide o najbezmocnejšie postavenie v spoločnosti a tak si nechcú uvedomiť, že samy sú ženami v domácnosti. Práve v tom je ich slabina; slabina, ktorá sa udržiava a zvečňuje nedostatkom seba-identifikácie. Chceme a musíme povedať, že všetky sme ženy v domácnosti, všetky sme prostitútky a všetky sme teplé. Kým si myslíme, že sme čosi lepšie, čosi iné ako ženy v domácnosti, prijímame logiku pána, ktorá je logikou rozdelenia a pre nás logikou otroctva. Všetky sme ženy v domácnosti, pretože bez ohľadu na to, kde sme, vždy môžeme počítať s našou ďalšou prácou, s našim ďalším strachom predložiť požiadavky, a s menším tlakom na ich peniaze, pretože môžu dúfať, že naše mysle sa zameriavajú na niečo iné – na muža v našej prítomnosti alebo budúcnosti, ktorý sa „o nás postará“.

Klameme sa, ak si myslíme, že môžeme uniknúť domácej práci. Ako sa však mnohým z nás, napriek tomu, že pracujú mimo domácnosti, podarilo uniknúť jej? A môžeme sa skutočne tak ľahko vzdať predstavy života s mužom? Čo ak prideme o prácu? A čo starnutie a strata i tej minimálnej moci, ktorú nám dnes dáva mladosť (produktivita) a príťažlivosť (ženská produktivita)? A čo deti? Budeme niekedy ľutovať, ak sa ich rozhodneme nemať, keďže takú otázku sme si neboli mohli ani len realisticky položiť? Môžeme si dovoliť lesbické vzťahy? Sme ochotné zaplatiť za ne izoláciou a vylúčením? A môžeme si skutočne dovoliť vzťahy s mužmi?

Otázka znie: prečo sú toto jediné alternatívy, a aký druh boja nás posunie za ich hranice?

New York, jar 1974

**Nicole Cox – Silvia Federici:
Protiplánovanie z kuchyne**

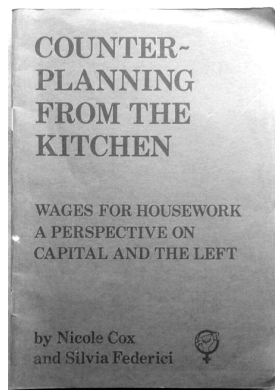
Poznámka vydavateľov

Autorkami nasledujúcich dvoch článkov sú Nicole Cox a Silvia Federici. Oba texty pôvodne vyšli v brožúre *Counter-Planning from the Kitchen* v roku 1975 v New Yorku, na vrchole búrlivých diskusií o kontroverznom hnutí *Wages for Housework*.

Názov brožúry a jedného z článkov odkazuje na známy text Billa Watsona, „Protiplánovanie v dielni“ (orig. *Counter-Planning on the Shop floor*, 1971). Watsonov text, založený na skúsenosti s prácou v automobilovej fabrike v Detroite v roku 1968, zdôrazňoval, že na kapitalistickom pracovisku pretrváva situácia „dvojakej moci“: moci kapitálu (šéfov) a moci pracujúcich. Podobne, ako svoje kroky plánuje kapitál (organizácia pracovných zmien, zdokonaľovanie výrobných postupov, prijímanie zamestnancov atď.), robia to i pracujúci, ktorí podľa Watsona proti plánu kapitálu stavajú svoj vlastný „protiplán“ (*counter-plan*: absentérstvo, sabotáže, spomaľovanie práce, ale i otvorené formy boja a organizácie) ako výraz svojej moci.

Používanie terminológie plánovania, plánu a protiplánu v súvislosti s triednym bojom má, samozrejme, dlhšiu tradíciu. Plánovitosť kapitalistickej výroby na úrovni jednotlivého podniku a pracoviska (v protiklade k anarchickosti trhu) zdôrazňovali talianski operaisti, teda teoretický okruh, o ktorý sa vo veľkej miere opiera Silvia Federici, a ktorý významne ovplyvnil zakladateľky *Wages for Housework*. Už operaisti tiež hovorili o protipláne: nakoniec, *Contropiano* bol i názov jedného z talianskych časopisov prelomu 60. a 70. rokov, ktorý publikoval o. i. články Maria Trontiho. Operaizmus zároveň priniesol úvahy o štáte ako „plánovačovi“ (*stato-piano*), ktorý plánovitým použitím peňažnej a rozpočtovej politiky, ako aj integráciou bojov pracujúcich napríklad prostredníctvom odborov, pomáha kapitálu čeliť krízam a bojom pracujúcich.

Všetky tieto motívy sa ozývajú aj v textoch Nicole Cox a Silvie Federici. Čo je však dôležitejšie, autorky v nich uvažujú o tom, aké sú zdroje moci proletárskych žien v súdobom kapitalizme a ako túto moc organizovať proti kapitálu.

Kolektívne proti kapitálu

Protiplánovanie z kuchyne

Tento text pôvodne vznikol ako reakcia na článok Carol Lopate s názvom „Women & Pay for Housework“ („Ženy a pláca za domácu prácu“), ktorý sa objavil v časopise *Liberation*.¹ Redakcia časopisu však našu odpoveď odmietla publikovať. Rozhodli sme sa ju vydať, pretože článok Lopate otvorenejšie a priamejšie ako iné texty vyjadruje nielen základné predpoklady ľavice, ale aj jej špecifický vzťah k medzinárodnému feministickému hnutiu v súčasnosti. Treba dodať, že uverejnením nasledujúcich dvoch článkov neotvárame sterilnú debatu s ľavicou, ale naopak, jednu takú debatu uzatvárame.

Od Marxových čias bolo zrejmé, že kapitál vládne a rozvíja sa prostredníctvom mzdy, t. j. že základom kapitalistickej spoločnosti je námezdný robotník alebo robotníčka a jeho či jej priame vykorisťovanie. Čo nebolo zrejmé, a ani sa v organizáciách hnutia robotníckej triedy nebralo do úvahy, bolo to, že práve prostredníctvom mzdy sa organizuje aj vykorisťovanie nenámezdných pracujúcich. Toto vykorisťovanie bolo tým efektívnejšie, že absencia mzdy ho skrývala. ... *Pokiaľ ide o ženy, ich práca sa javí ako osobná služba mimo kapitálu.*²

Iste nie je náhoda, že v priebehu posledných pár mesiacov viaceré ľavicové časopisy uverejnili útoky na *Wages for Housework* (kampaň *Mzdy za domácu prácu*). Ide tu nielen o to, že vždy, keď ženské hnutie zaujalo autonómnú pozíciu, cítila sa ľavica ohrozená. Ide aj o to, že ľavica si uvedomuje, že dôsledky tejto perspektívy idú za hranicu „ženskej otázky“ a predstavujú jasný rozchod s ľavicovou politikou v minulosti i v súčasnosti, a to vo vzťahu k ženám i vo vzťahu k zvyšku robotníckej triedy. Sektárstvo, ktoré sa na ľavici tradične prejavovalo vo vzťahu k ženským bojom, je totiž priamym dôsledkom jej zúženého poňatia spôsobu, akým vládne kapitál a akým smerom sa musí uberať (a v súčasnosti sa uberá) triedny boj, ak chce zlomiť túto nadvládu.

Praxou na ľavici vždy bolo vybrať si v mene „triedneho boja“ a „jednotného záujmu triedy“ nejaké jednotlivé časti triedy ako revolučných aktérov a ostatné odsúdiť na čisto podpornú úlohu v bojoch, ktoré vybrané časti viedli. Ľavica tak vo svojich organizačných a strategických cieľoch reprodukuje presne tie isté rozdelenia vo vnútri triedy, ktoré charakterizujú kapitalistickú delbu práce. V tomto ohľade je ľavica, aj napriek rozdielnosti taktických pozícií, strategicky jednotná: keď dôjde na výber revolučných subjektov, môžu si stalinisti, trockisti, anarcho-libertíni, stará i nová ľavica podať ruky, majú rovnaké predpoklady a argumenty v prospech spoločnej veci.

¹ *Liberation*, roč. 18, č. 8, máj-jún 1974, s. 8–11.

² Mariarosa Dalla Costa a Selma James, *The Power of Women and the Subversion of the Community*, Falling Wall Press, 3. vyd. september 1975, s. 27–28.

Ponúkajú nám „rozvoj“

Keďže ľavica prijíma mzdu ako deliacu čiaru medzi prácou a nepracou, výrobou a príživníctvom, potenciálnou mocou a absolútnou bezmocou, jej analýze a stratégii úplne uniká ohromné množstvo nenámezdnnej práce, ktorú pre kapitál vykonávajú ženy v domácnosti. A tak sa od Lenina cez Gramscioho až po Margaret Benston a Juliet Mitchell celá ľavica zhoduje na „marginálnosti“ domácej práce v reprodukcii kapitálu a v dôsledku toho aj na marginálnosti úlohy ženy v domácnosti v revolučnom boji. Podľa ľavice ženy ako ženy v domácnosti netrpia kapitálom, ale jeho absenciou. Náš problém, zdá sa, spočíva v tom, že kapitál nedokázal vstúpiť do kuchýň či spální a zorganizovať ich, čo má dvojaký dôsledok: a) zrejme žijeme vo feudálnom alebo v každom prípade predkapitalistickom štádiu; b) nech v kuchyniach a spálniach robíme čokoľvek, je to pre akúkoľvek skutočnú sociálnu zmenu prinajlepšom irelevantné. Ak sú totiž naše kuchyne mimo kapitálu, náš boj za ich zničenie nikdy nemôže spôsobiť jeho pád.

Prečo by kapitál dovolil prežiť toľkej neziskovej práce, toľkého neproduktívneho pracovného času, na to sa ľavica, ktorá si je naveky istá iracionálnosťou kapitálu, jeho neschopnosťou riadiť a neplánovitosťou, nikdy nepýtala. (Oni by určite boli lepšími manažérmi!) Ironické je, že ich hlboká nevedomosť o špecifickom vzťahu žien ku kapitálu sa premietla do teórie o politickej zaostalosti žien, ktorú môžeme prekonať len tým, že prejdeme bránami továrne. Logika analýzy, ktorá chápe útlak žien ako ich vylúčenosť z kapitalistických vzťahov, teda nevyhnutne vedie k stratégii, podľa ktorej by sme do týchto vzťahov mali vstúpiť, namiesto toho, aby sme ich zničili.

V tomto zmysle existuje bezprostredná súvislosť medzi ľavicovou stratégiou pre ženy a pre tretí svet. Tak ako chcú ženy priviesť do tovární, chcú do tretieho sveta priniesť továrne. V oboch prípadoch sa predpokladá, že to, čo je „nedostatočne rozvinuté“ – teda pracujúce či pracujúci, ktorí a ktoré za prácu buď nedostávajú mzdu, alebo pracujú na nižšej technologickej úrovni – je v porovnaní so „skutočnou robotníckou triedou“ zaostalé a svoju stratu môže dobehnúť len tak, že sa dostane k vyspelejšiemu kapitalistickému vykorisťovaniu, resp. na seba prevezme väčšiu časť továrenskej práce. Zápas, ktorý ľavica ponúka nenámezdným a „nedostatočne rozvinutým“, teda nie je revolučným bojom, bojom proti kapitálu, ale bojom za kapitál v jeho racionálnejšej, vyvinutejšej a produktívnejšej podobe. V našom prípade nám neponúkajú len „právo na prácu“ (to ponúkajú každému robotníkovi), ale právo pracovať viac, právo byť dlhšie vykorisťované.

Nový terén boja

Politickou základňou *Wages for Housework* je práve odmietnutie tejto kapitalistickej ideológie ľavice, ktorá stotožňuje nenámezdnosť a nízku mieru technického rozvoja s politickou zaostalosťou, s absolútnym nedostatkom moci a napokon s predstavou, že najprv musí kapitál zorganizovať nás, aby sme sa mohli sami zorganizovať. Ide o naše odmietnutie prijať tézu, že keďže za prácu nemáme mzdu alebo pracujeme na nižšej technickej úrovni (pričom tieto dve veci hlboko súvisia), musia aj naše potreby byť iné od zvyšku robotníckej triedy. Odmietame prijať, že kým mužský robotník v automobilke v Detrote môže bojovať

proti montážnej linke, naším cieľom v kuchyniach v metropolách alebo v treťom svete má byť práve tá práca v továrni, ktorú pracujúci po celom svete v rastúcej miere odmietajú. Naše odmietnutie ľavičarskej ideológie je jedno s naším odmietnutím kapitalistického rozvoja ako cesty k slobode či, konkrétnejšie, s naším odmietnutím kapitálu bez ohľadu na jeho formu. V tomto odmietnutí je už prítomná redefinícia toho, čo je kapitál a kto je robotnícka trieda, teda celkom nové hodnotenie triednych vzťahov a triednych potrieb.

Wages for Housework teda nie je len požiadavka, jedna z mnohých, ale politická perspektíva, ktorá otvára nový terén boja. Ten sa začína ženami, ale týka sa celej robotníckej triedy.³ To treba zdôrazniť, keďže redukcia *Wages for Housework* na požiadavku je spoločným prvkom všetkých útokov ľavice na nás a zároveň spôsobom, ako nás zdiskreditovať, vďaka čomu sa ľavica pohodlne vyhýba konfrontácii s politickými problémami, ktoré nastolujeme. V tomto zmysle je článok Lopate, „Women & Pay for Housework“, síce len ďalším, ale najkrajnejším príkladom redukcie, prekrútenia a vyhybania. „Plácou za domácu prácu“ sa dezinterpretuje celý problém, pretože sa tu vôbec neberie ohľad na to, že mzda nie je len peňažnou sumou, ale celkom základný výraz mocenského vzťahu medzi kapitálom a robotníckou triedou. Je úplne typické, že skôr ako sa pokúsi o akúkoľvek analýzu, vymyslí si Lopate nový slogan na označenie pozície, ktorá sa takto zo svojej podstaty označiť nedá. Možno je to dôsledok potreby mať „hmlisté“ vízie,⁴ ktorú pociťuje a ku ktorej sa vo svojom záverečnom odkaze ženám jasne hlási ako k ženskému údely.

Subtílnejším spôsobom, ako diskreditovať *Wages for Housework*, je tvrdiť, že táto perspektíva je dovezená z Talianska a v kontexte USA nie je relevantná, pretože tu ženy „pracujú“.⁵ To je ďalší príklad totálnej dezinformácie. *The Power of Women and the Subversion of the Community* – jediný zdroj, na ktorý Lopate odkazuje – veľmi jasne opisuje medzinárodný rozmer zrodu tejto perspektívy. V súčasnej fáze medzinárodnej integrácie kapitálu je však stopovanie zemepisného pôvodu *Wages for Housework* v každom prípade bezpredmetné. Dôležitá je politická genéza iniciatívy, ktorou je odmietnutie vidieť prácu (a teda i moc zničiť túto prácu) iba tam, kde je mzda. V našom prípade to znamená koniec delby na ženy, „ktoré pracujú“ a ženy, „ktoré nepracujú“ (lebo sú len „ženami v domácnosti“), ktorá Lopate privádza k záverom, že nenámezdná práca nie je práca, že domáca práca nie je práca a, čo je paradoxné, že len v USA väčšina žien pracuje a bojuje, pretože tu toľko žien má dve práce. Medzi touto predstavou o americkej výnimočnosti a anti-feminizmom existuje hlboká súvislosť. Nevidieť ženskú prácu v domácnosti znamená byť slepou voči práci a bojom drvivej väčšiny svetovej populácie, ktorá je nenámezdná. Znamená to ignorovať nielen to, že americký kapitál bol vybudovaný rovnako na otrockej, ako na námezdnnej práci, ale aj to, že i dnes ťažá z nenámezdnnej práce miliónov žien a mužov v poliach, kuchyniach a väzniciach v Spojených štátoch i vo svete.

³ Pozri Silvia Federici, *Wages against Housework*, Power of Women Collective a Falling Wall Press, 1975. Slovenský preklad pozri s. 9 – 15 tejto brožúry.

⁴ „Pokiaľ ide o vízie, možno budú musieť byť hmlisté. Napokon, nie je ľahké opísať úplnú zmenu v usporiadaní pohlaví, pohlavných rol a vzťahov.“ (s. 11) Nijakého robotníka nikdy neplatia za jej/jeho prácu, iba za (zmenšujúcu sa) časť tejto práce. To je podstatná črta námezdnnej práce a kapitalistického vykorisťovania.

⁵ „Požiadavka pláce za domácu prácu pochádza z Talianska, kde je väčšina žien všetkých tried ešte stále v domácnosti. V Spojených štátoch vyše polovica žien pracuje.“ (s. 9)

Skrytá práca

Ak vyjdeme od príkladu nás ako žien, je nám jasné, že pracovný deň strávený prácou pre kapitál neprodukuje automaticky výplatnú pásku a nezačína a nekončí sa pred bránami továrne. Ako prvé tiež nanovo objavujeme povahu a rozsah samej domácej práce. Hneď ako zdvihneme hlavu od ponožiek, ktoré štopkáme a jedál, ktoré varíme, a pozrieme sa na celok nášho pracovného dňa, jasne uvidíme, že hoci nevytvára mzdu pre nás, produkuje ním ten najvzácnejší tovar, ktorý prichádza na kapitalistický trh: pracovnú silu. Domáca práca, to zďaleka nie je len upratovanie. Znamená telesnú, citovú a pohlavnú obsluhu poberateľa mzdy, jeho prípravu na každodennú prácu za mzdu. Znamená starať sa o deti – budúcich robotníkov –, pomáhať im so školou a dbať na to, aby aj ony podávali výkon, ktorý sa od nich v kapitalizme čaká. To znamená, že za každou továrňou, každou školou, za každou kanceláriou a baňou sa skrýva práca miliónov žien, ktoré spotrebúvajú svoj život, svoju pracovnú silu, pri výrobe pracovnej sily, ktorá pracuje v továrni, škole, kancelárii či bani.⁶

Preto sú domáca práca a rodina, okolo ktorej sa krúti, aj dnes piliermi kapitalistickej výroby, a to v „rozvinutých“ i „nedostatočne rozvinutých“ krajinách. Dostupnosť stabilnej a disciplinovanej pracovnej sily je totiž podstatnou podmienkou výroby v každej fáze kapitalistického rozvoja. Podmienky našej práce sa líšia od krajiny ku krajine. V niektorých krajinách nás nútia k intenzívnej výrobe detí, v iných nám zakazujú reprodukovat' sa, najmä ak sme čierne, poberáme sociálnu podporu, alebo reprodukuje „problémových“ ľudí. V niektorých krajinách produkuje nekvalifikovanú prácu pre polia, v iných produkuje kvalifikovaných robotníkov a technikov. Nenámezdné otroctvo a primárna funkcia, ktorú vykonávame pre kapitál, sú však v každej krajine rovnaké.

Získanie druhej práce nás nikdy neuvoľnilo z tej prvej. Dve práce pre ženy znamenajú len menej času a energie na boj mimo oboch prác. Navyše, žena, ktorá na plný úväzok pracuje v domácnosti alebo aj mimo nej, či je vydatá alebo slobodná, musí vynaložiť hodiny práce na reprodukciu svojej vlastnej pracovnej sily. Ženy pritom dobre poznajú osobitnú tyraniu tejto úlohy, keďže pekné šaty a účes sú podmienkami získania zamestnania, či už na trhu s manželstvom alebo trhu s námeznou prácou.

Preto silno pochybujeme o tom, že v USA „školy, škôlky, opatrovatel'stvo a televízia prevzali veľkú časť zodpovednosti žien za socializáciu detí“ a že „Pokles veľkosti domácností a rastúca mechanizácia domácej práce viedli k tomu, že žena v domácnosti má k dispozícii oveľa viac voľného času“.⁷

Okrem iného je jasné, že opatrovanie detí a škôlky nikdy nevytvorili nijaký čas pre nás, ale len čas pre prácu navyše. Pokiaľ ide o technológiu, práve v USA možno zmerať obrovskú priepasť medzi technológiou, ktorá je spoločensky k dispozícii, a technológiou, ktorá si nájde cestu do našich kuchýň. A aj v tomto prípade práve naša nenámezdnosť určuje kvantitu a kvalitu technológií, ku ktorým sa dostaneme. „Ak ťa neplatia od hodiny, potom

⁶ Mariarosa Dalla Costa, „Community, Factory and School from the Woman's Viewpoint“, *L'Offensiva*, Musolini, Turín, 1972: „Komunita je vo svojej podstate miestom ženy v tom zmysle, že tu sú ženy viditeľné a bezprostredne vynakladajú svoju prácu. No továrňu je rovnako miestom, kde sa stelesňuje práca žien, ktoré tu vidieť nie sú a ktoré pridali svoju prácu mužom. Iba ich tu vidno. Rovnako škola stelesňuje prácu žien, ktoré tu nevidieť, ale ktoré pridali svoju prácu študentom, ktorí sa každé ráno vracajú nakŕmení, obslužení a vyžehlení svojimi matkami.“

⁷ Lopate, s. 9.

v určitých medziach nikomu nezáleží na tom, ako dlho ti práca trvá.“⁸ Situácia v USA je prinajlepšom bezprostredným dôkazom faktu, že ani technológia, ani druhé zamestnanie nedokáže oslobodiť ženy od rodiny a domácej práce, a že

Vyrobiť technika nie je o nič menej zaťažujúca alternatíva voči výrobe nekvalifikovaného robotníka, ak medzi týmito dvoma osudmi nestojí odmietnutie žien pracovať zadarmo, bez ohľadu na to, aká je technologická úroveň ich práce; odmietnutie žien žiť, aby vyrábali, nech už je konkrétny typ dieťaťa, ktoré majú vyrobiť, akýkoľvek.⁹

Chcem ešte vysvetliť, že ak tvrdíme, že naša práca v domácnosti je kapitalistickou výrobou, vôbec to nie je výrazom nášho údajného želania legitimizovať sa ako súčasť „výrobných síl“, alebo, inými slovami, hľadaním útočiska v moralizme. Byť produktívnym je mravnou cnosťou, ba mravným imperatívom, len z kapitalistického hľadiska. Z hľadiska robotníckej triedy byť produktívnym znamená byť vykorisťovaným. „Byť produktívnym pracovníkom nie je teda nijaké šťastie, ale smola“ (Marx). Preto pre nás produktívnosť nie je zdrojom ktovieakej „sebaúcty“. ¹⁰ Keď však hovoríme, že domáca práca – ešte stále čosi, čo nás ako ženy identifikuje – je momentom kapitalistickej výroby, objasňujeme tým našu špecifickú funkciu v kapitalistickej delbe práce, a čo je najdôležitejšie, špecifické formy, ktoré na seba musí brať náš útok proti nej. Naša moc nevychádza z toho, že by ktokoľvek uznával naše miesto v kolobehu výroby, ale z našej schopnosti bojovať proti nej. *Nie výroba osebe, ale boj proti nej a moc odmietnuť ju boli vždy rozhodujúcimi faktormi v rozdeľovaní spoločenského bohatstva.* Keď napokon hovoríme, že vyrábame kapitál, hovoríme tým, že *chceme a dokážeme ho zničiť*, a nie zúčastňovať sa vopred prehratých bitiek o prechod od jednej formy a stupňa vykorisťovania k druhej.

Treba tiež objasniť, že nie je pravda, že si „požičiavame kategórie z marxistického sveta“. ¹¹ Nie sme sociologičky, ktoré premieňajú Marxa na kategorizujúceho intelektuála. Marx sa možno nikdy nezaoberal domácou prácou. Priznávame však, že sme menej ochotné vzdať sa Marxa ako Lopate, pretože Marx nám poskytuje analýzu, ktorá je dodnes nenahraditeľná v chápaní toho, ako všetky a všetci fungujeme v prospech kapitalistickej spoločnosti. Domnievame sa tiež, že Marxova zjavná ľahostajnosť voči domácej práci môže mať pôvod v konkrétnych historických faktoroch. Nemyslíme tým len istú dávku mužského šovinizmu, ktorú Marx iste zdieľal s jeho súčasníkmi (a nielen s nimi). Je jasné, že nukleárna rodina a práca v domácnosti v čase, keď Marx písal, ešte neboli v masovom meradle vytvorené. ¹² Marx mal pred očami proletársku ženu, ktorá bola spolu s manželom a deťmi na plný úväzok zamestnaná v továrni, a buržoázu ženu, ktorá mala slúžku, takže bez ohľadu na to, či sama tiež pracovala, nevyrábala pracovnú silu ako tovar. Neprítomnosť nukleárnej rodiny neznamenala, že sa robotníci a robotníčky nestretávali a nesúložili. Znamenala však, že sa nedalo hovoriť o rodinných vzťahoch a domácej práci, keď každý z členov rodiny trávil pätnásť hodín denne v továrni, teda keď na „rodinný život“ nebol čas, ba ani fyzický priestor.

⁸ Mariarosa Dalla Costa a Selma James, *The Power of Women and the Subversion of the Community*, s. 28–29.

⁹ Dalla Costa, „Community, School and Factory from the Woman's Viewpoint“.

¹⁰ Lopate, s. 9: „... je možné, že ženy sa budú musieť stať námezdné pracujúcimi, aby dosiahli sebaistoť a sebaúctu, ktoré sú prvými krokmi k rovnosti.“

¹¹ Lopate, s. 11.

¹² V súčasnosti pracujeme na výskume zrodu nukleárnej rodiny ako štádia vývoja kapitalistických vzťahov.

Až potom, čo otrasné epidémie a prepracovanosť zdecimovali robotnícku triedu, a čo je dôležitejšie, po vlnách proletárskych bojov v 30. a 40. rokoch devätnásteho storočia, ktoré Anglicko priviedli na pokraj revolúcie, viedla potreba kapitálu po stabilnejšej a disciplinovanejšej pracovnej sile k naplánovaniu nukleárnej rodiny. Celý rad fenoménov naznačuje, že rodina ako ju poznáme na západe zďaleka nie je predkapitalistickou štruktúrou, ale naopak, dielom kapitálu pre kapitál; inštitúciou, ktorá má zaručiť kvantitu i kvalitu pracovnej sily, ako aj jej kontrolu. Preto „tak ako odborový zväz, aj rodina chráni robotníka, ale zároveň zabezpečuje, že on ani ona nikdy nebudú ničím iným, než robotníkmi. A práve preto je boj ženy z robotníckej triedy proti rodine kľúčový.“¹³

Náša nenámezdnosť ako forma disciplíny

Rodina teda v podstate predstavuje inštitucionalizáciu našej nenámezdnej závislosti od mužov, a tak aj inštitucionalizáciu delby moci, ktorá úspešne disciplinuje nás i mužov. Náša nenámezdnosť, naša závislosť v domácnosti, totiž úspešne udržala mužov pripútaných k svojim zamestnaniam. Kedykoľvek by chceli odmietnuť prácu, čelili by manželke a deťom, ktoré závisia od ich mzdy. V tom spočíva základ „železných zvykov – mužských i našich“, ktoré Lopate považuje za také ťažko prelomiteľné. Ak neveríme na liberálny mýtus „slobodnej vôle“, musí nám byť jasné, že nie je náhoda, že pre mužov je také ťažké „požiadať o individuálny pracovný rozvrh“, aby sa mohli „rovnomerne podieľať na starostlivosti o dieťa“.¹⁴ Nie bezvýznamný dôvod, prečo si muži nemôžu zariadiť čiastočný úväzok, spočíva v tom, že mzda muža je kľúčová pre prežitie rodiny, a to aj v prípade, že žena domov prináša druhý príjem. A ak my ženy „preferujeme a nachádzame si menej časovo náročné zamestnania, pri ktorých nám zostáva viac času na starostlivosť o domácnosť“¹⁵, je to preto, lebo sa bránime intenzívnejšiemu vykorisťovaniu, pri ktorom nás najprv spotrebúvajú v továrni a potom ešte rýchlejšie spotrebúvajú v domácnosti.

Náša nenámezdnosť v domácnosti navyše je a bola hlavnou príčinou našej slabosti na trhu s námezdnou prácou. Celkom iste nie je náhoda, že vždy dostávame najslabšie platené miesta, ani to, že vždy, keď do mužského sektora vstúpia ženy, mzdy klesajú. Vedia veľmi dobre, že sme zvyknuté pracovať za nič, a vedia ešte lepšie, že vlastné peniaze potrebujeme tak zúfalo, že nás dostanú za veľmi nízku cenu. Tak či onak, keďže sa žena stala synonymom ženy v domácnosti, túto identitu a „zručnosti gazdinky“, ktoré sme nadobúdali od narodenia, si so sebou nesieme všade. Preto má námezdná ženská práca často charakter predĺženia našej roly v domácnosti, v dôsledku čoho nás cesta k mzde často privádza k ďalšej starostlivosti o domácnosť. Fakt, že domáca práca je neplatená, dal totiž tejto spoločensky vnútej role výraz prirodzenosti („ženskosti“), ktorá sa dotýka nás všetkých, kamkoľvek sa pohneme a čokoľvek robíme. Nemusi sa nám teda pripomínať, že „podstatnou vecou,

¹³ Mariarosa Dalla Costa a Selma James, *The Power of Women and the Subversion of the Community*, s. 41.

¹⁴ Lopate, s. 11: „Väčšina z nás žien, ktoré sme vo svojich životoch bojovali za takúto reštrukturalizáciu, upadla do zúfalstva. Po prvé, čelili sme železným zvykom – mužským i našim –, ktoré sa ťažko lámu. Po druhé, boli tu skutočné problémy s časom... Spýtajte sa ktoréhokoľvek muža, aké ťažké je dohodnúť si čiastočný úväzok alebo požiadať o individuálny pracovný rozvrh, aby sa mohol rovnomerne podieľať na starostlivosti o dieťa!“

¹⁵ Tamtiež.

na ktorú by sme nemali zabúdať, je to, že sme POHLAVIE“.¹⁶ Celé roky nám kapitál tvrdil, že sme dobré len na sex a robenie detí. To je práve sexuálna deľba práce, ktorú odmietame zvečňovať, k čomu však nevyhnutne dochádza, ak kladieme otázky typu: „Čo znamená byť ženou; aké, ak vôbec nejaké, špecifické kvality sa nevyhnutne a vždy spájajú s touto charakteristikou?“¹⁷ Klásť túto otázku znamená pýtať si sexistickú a rasistickú odpoveď. Kto má určiť, kým sme? Môžeme sa dozvedieť len to, kým nie sme, a to v tej miere, v akej prostredníctvom boja získavame moc zlomiť našu kapitalistickú identifikáciu. Prirodzenú a večnú ľudskú osobnosť vždy predpokladala vládnuca trieda alebo tí, ktorí na vládu ašpirujú – preto, aby zvečnili svoju moc nad nami.

Glorifikácia rodiny

Neprekvapí teda, že hľadanie podstaty ženskosti priviedlo Lopate k donebavolajúcej glorifikácii našej nenámezdnnej práce v domácnosti a nenámezdnnej práce vôbec:

Domácnosť a rodina tradične poskytujú jedinú baštu v kapitalistickom živote, v ktorej ľudia môžu uspokojovať potreby iných z lásky a preto, lebo im na druhých záleží, hoci často je to aj zo strachu a v dôsledku nadvlády. Rodičia sa o deti starajú aspoň čiastočne z lásky... Myslím si dokonca, že spomienka na to s nami zostáva, keď dospievame, takže si so sebou neustále nesieme akúsi utópiu, v ktorej práca a starostlivosť pochádzajú z lásky a nie sú založené na finančnej odmene.¹⁸

Literatúra ženského hnutia podáva dostatok dôkazov o ničivých účinkoch, ktorú táto láska, starostlivosť a služba má na ženy. Sú to okovy, ktoré nás pripútali k stavu blízkemu otroctvu. Rozhodne odmietame udržiavať a na utópiu budúcnosti povýšiť mizériu našich matiek, starých matiek a nás ako detí! Kým štát neplatí mzdu, musia svojimi životmi platiť tie, ktoré sú milované, o ktoré je postarané, ktoré sú nenámezdné a ktoré sú bezmocné.

Odmietame tiež domnienku Lopate, podľa ktorej požiadavka finančnej odmeny „ešte väčšmi zakryje možnosti slobodnej a neodcudzenej práce“.¹⁹ To by jednoducho znamenalo, že najrýchlejším spôsobom ako prekonať odcudzenie práce je robiť ju zdarma. Niet pochyb o tom, že aj prezident Ford by tento návrh ocenil. Dobrovoľná práca, na ktorej moderný štát v čoraz väčšej miere spočíva, sa zakladá práve na obetavom venovaní času, o ktorom hovorí Lopate. Zdá sa nám však, že ak by sa naše matky neboli uspokojili len s láskou a starostlivosťou, ale dostávali aj finančnú odmenu, boli by bývali menej nahnevané, menej závislé, menej vydierané, a menej by vydierali svoje deti, ktoré im boli neustálou pripomienkou ich obetí. Naše matky by boli mali viac času a moci na boj proti tejto práci a zanechali by nám rozvinutejšie štádium svojho boja.

¹⁶ Lopate, s. 11: „Podstatnou vecou, na ktorú by sme nemali zabúdať, je to, že sme POHLAVIE. To je naozaj jediné existujúce slovo, ktorým možno opísať to, čo máme spoločné.“

¹⁷ Tamtiež.

¹⁸ Lopate, s. 10.

¹⁹ Tamtiež: „Odstránenie jedinej rozsiahlej oblasti kapitalistického života, kde všetky transakcie nemajú výmennú hodnotu, by len ešte väčšmi zakrylo možnosti slobodnej a neodcudzenej práce.“

Glorifikácia rodiny ako „súkromného sveta“, ako posledného útočiska, kde „žijú duše“ mužov i žien²⁰, je podstatou kapitalistickej ideológie. Nečudo, že táto ideológia zažíva novú popularitu u kapitalistických plánovačov v súčasnej dobe „krízy“, „úsporných opatrení“ a „útrap“. Ako v *New York Times* nedávno napísal Russell Baker („Love and Potatoes“, 25. novembra 1974), počas Veľkej hospodárskej krízy nás hriala láska, ktorú by sme si mali pribaliť aj na dnešný výlet do ťažkých čias. Sir Keith Joseph napísal v Británii to isté, no vo väčšmi moralistickej podobe – trochu ako Lopate. *New York Times* vedeli, že je to dôležité a uverejnili jeho článok aj v USA. Táto ideológia, ktorá stavia rodinu (či komunitu) proti továrni, osobné proti spoločenskému, súkromné proti verejnému, produktívnu proti neproduktívnej práci, je celkom zásadná pre naše zotročenie v domácnosti. To sa, pokiaľ je nenámezdné, vždy javí ako akt lásky. Táto ideológia je teda pevne zakotvená v kapitalistickej delbe práce, ktorá jeden zo svojich najjasnejších výrazov nachádza v organizácii nukleárnej rodiny. No spôsob, akým námezdný vzťah mystifikuje spoločenskú funkciu rodiny, je predĺžením spôsobu, akým kapitál mystifikuje námezdnú prácu a podriadenie všetkých spoločenských vzťahov „peňažnej súvislosti“.

Marx už dávno ukázal, že mzda zakrýva všetku nezaplatenú prácu, ktorá tvorí zisk. No meranie práce mzdou tiež zakrýva rozsah, v akom sú všetky naše spoločenské vzťahy podriadené vzťahom výroby, teda rozsah, v akom každý moment našich životov funguje v prospech výroby a reprodukcie kapitálu. Mzda (a aj jej absencia) umožnila kapitálu zakryť skutočnú dĺžku nášho pracovného dňa. Práca sa javí ako jedna z oblastí života, ktorá patrí len na určité miesta. Čas, ktorý trávime v spoločenskej továrni prípravou do práce či cestou do práce, obnovou našich „svalov, nervov, kostí a mozgu“²¹ pomocou rýchleho občerstvenia, rýchleho sexu, filmov atď. – to všetko sa javí ako voľno, voľný čas, osobná voľba.

Rozličné trhy práce

Kapitalistické použitie mzdy tiež zakrýva, kto tvorí robotnícku triedu. Úspešne tak plní potrebu kapitálu rozdeľovať, aby mohol vládnuť. Prostredníctvom námezdného vzťahu kapitál nielen zorganizoval rozličné trhy práce (trh práce pre čiernych, mládež, ženy a bielych mužov), ale tiež postavil „robotnícku triedu“ do protikladu k „nepracujúcemu“ proletariátu, ktorý parazituje na práci robotníckej triedy. Ako poberateľkám sociálnej podpory nám hovoria, že žijeme z daní „robotníckej triedy“; ako ženy v domácnosti nás neustále zobrazujú ako bezodné jamy, v ktorých končia výplaty našich manželov.

Sociálna slabosť nenámezdných však v konečnom dôsledku bola a je slabosťou celej robotníckej triedy vo vzťahu ku kapitálu. Ako neustále ukazujú dejiny presunov výroby, rezerva nenámezdnej práce v „nedostatočne rozvinutých“ krajinách i v metropolách umožnila kapitálu presúvať sa preč z oblastí, v ktorých sa práca stala príliš drahou, a tak podkopať moc, ktorú tu pracujúci dosiahli. Vždy, keď kapitál nemohol ujsť do tretieho sveta, otvoril brány tovární ženám, čiernym a mládeži z metropol alebo migrantom z tretieho sveta. Nie je teda náhoda, že hoci sa kapitál zakladá na námezdných prácach, vyše polovica svetovej populácie je stále nenámezdná. Nenámezdnosť a nedostatočný rozvoj, to sú v skutočnosti

²⁰ Tamtiež: „... som presvedčená, že naše súkromné svety sú miestom, kde žijú naše duše...“

²¹ Karl Marx, *Kapitál: Kritika politickej ekonómie*, zv. I., Pravda 1985, s. 478.

podstatné prvky kapitalistického plánovania na národnej i medzinárodnej úrovni. Sú to totiž mocné prostriedky, ako prinútiť pracujúcich, aby medzi sebou súťažili na národnom i medzinárodnom pracovnom trhu, a ako nás napokon prinútiť uveriť, že naše záujmy sú rozdielne a protirečivé.²²

Tu sú tiež základy ideológií sexizmu, rasizmu a „welfarizmu“ (pohrdania tými pracujúcimi, ktorým sa podarilo získať nejaké peniaze od štátu), ktoré sú bezprostrednými výrazmi rozličných trhov práce a teda rozličných spôsobov regulácie a rozdeľovania robotníckej triedy. Ak toto používanie kapitalistickej ideológie a jej korene v námezdnom vzťahu budeme ignorovať, potom nielenže skončíme pri chápaní rasizmu, sexizmu a „welfarizmu“ ako púhych mravných neduhov, ako produktov „zlého vzdelania“, ako foriem „falošného vedomia“, ale sa tiež obmedzíme na stratégiu „vzdelávania“, pri ktorej sú „na našej strane“ len „mravné imperatívy“.²³

S Lopate napokon nachádzame bod, v ktorom sa zhodneme, keď hovorí, že v našej stratégii sa pri dosahovaní oslobodenia nemusíme spoliehať na to, že „muži sú »dobrí« ľudia“.²⁴ Ako jasne ukázali boje čiernych v 60. rokoch, ich potreby boli „pochopené“ nie vďaka vrúcnyim slovám, ale organizácii ich moci. V našom prípade pokusy vzdelávať mužov vždy znamenali, že náš boj bol zase sprivatizovaný a vedený v samote našich kuchýň a spální. Tam sme nemohli nájsť moc na útok proti kapitálu, ktorý proti nám vystupoval priamo či prostredníctvom mužov. Moc vzdeláva. Najprv sa muži budú báť, ale potom pochopia, lebo sa bude báť kapitál. My totiž nebojujeme za rovnnejšie rozdelenie tej istej práce. My bojujeme za skoncovanie s touto prácou. Prvým krokom je nalepiť na ňu cenovku.

Mzdové požiadavky

Naša moc ako žien sa začína sociálnym zápasom za mzdu; nie preto, aby sme boli uvedené do námezdného vzťahu (pretože hoci sme dnes bez mzdy, nikdy nie sme mimo nej), ale aby sme sa z neho dostali – aby sa z neho dostal každý sektor robotníckej triedy. Na tomto mieste treba objasniť povahu mzdových bojov. Keď ľavica tvrdí, že mzdové požiadavky sú „ekonomistické“ či „odborárske“, ignoruje pri tom, že mzda (ako aj jej absencia) je priamym meradlom nášho vykorisťovania a teda i bezprostredným výrazom mocenského vzťahu jednak medzi kapitálom a robotníckou triedou, jednak vo vnútri robotníckej triedy. Tiež, zdá sa, ignoruje, že mzdové boje nadobúdajú rôzne podoby a neobmedzujú sa na zvyšovanie miezd. Skrátenie pracovného času, viac lepších sociálnych služieb, ako aj peňazí – to všetko sú mzdové výdobytky, ktoré bezprostredne určujú, koľko našej práce sa nám berie a teda aj koľko moci máme nad našimi životmi. Preto je mzda tradičným terénom boja medzi kapitálom a robotníckou triedou. A preto má mzda ako vyjadrenie triedneho vzťahu vždy dve strany: stranu kapitálu, ktorý mzdu používa na ovládanie robotníckej triedy, snažiac sa, aby každé zvýšenie mzdy sprevádzalo pomerné zvýšenie produktivity; a stranu robotníckej triedy, ktorá bojuje za stále viac peňazí, viac moci a menej práce.

²² Pozri Selma James, *Sex, Race and Class*, Falling Wall Press a Race Today Publications, 1975.

²³ Lopate, s. 11.

²⁴ Tamtiež.

Ako ukazujú dejiny súčasnej kapitalistickej krízy, čoraz menej robotníkov je ochotných obetovať svoj život v službe kapitalistickej výrobe. Menej a menej robotníkov poslúcha výzvy k zvýšeniu produktivity.²⁵ No keď je takto „spravodlivá výmena“ vyššej mzdy za vyššiu produktivitu otrásená, boj za mzdu sa stáva priamym útokom na zisk kapitálu a jeho schopnosť žmýkať z nás nadprácu. Boj za mzdu je teda zároveň bojom proti mzde; bojom o moc, ktorú mzda vyjadruje, a bojom proti kapitalistickému vzťahu, ktorý stelesňuje. V prípade nenámezdných pracujúcich ako sme my je boj za mzdu ešte jasnejším útokom na kapitál. *Wages for Housework*, mzdy za domácu prácu, predovšetkým znamenajú, že kapitál bude musieť platiť za ohromné množstvo sociálnych služieb, na ktorých zatiaľ vďaka našim chrbtom šetrí. Čo je najdôležitejšie, žiadať mzdy za domácu prácu *samo osebe* znamená odmietnuť prijať túto prácu ako biologický osud, a to je nevyhnutnou podmienkou boja proti tejto práci. Nič nebolo také významné pre inštitucionalizáciu našej práce, rodiny a závislosti od mužov ako fakt, že za túto prácu sa neplatí mzdou, ale „láskou“. Pre nás, tak ako pre námezdného robotníka, nie je mzda cenou dohody o produktivite. Výmenou za mzdu nebudeme pracovať tak ako predtým, ani viac ako predtým; budeme pracovať menej. Chceme mzdu, aby sme mohli voľne zaobchádzať s vlastným časom a energiou, bojovať, nebyť odkázané na druhé zamestnanie v dôsledku našej potreby finančnej nezávislosti.

NAVYŠE, NÁŠ BOJ ZA MZDU OTVÁRA PRE NÁMEZDNÝCH I NENÁMEZDNÝCH OTÁZKU SKUTOČNEJ DĽŽKY PRACOVNÉHO DŇA. AŽ DOTERAZ PRACOVNÝ DEŇ ROBOTNÍCKEJ TRIEDY – MUŽSKEJ I ŽENSKEJ – URČOVAL KAPITÁL: OD PRVÉHO PO POSLEDNÝ ÚDER DOCHÁDZKOVÝCH HODÍN. PO TENTO VYMEDZENÝ ČAS SME PATRILI KAPITÁLU, POTOM SME PATRILI SEBE. LENŽE SEBE SME NEPATRILI NIKDY. KAŽDÝ MOMENT NAŠICH ŽIVOTOV SME PATRILI KAPITÁLU. PRIŠIEL ČAS, ABY SME KAPITÁL PRINÚTILI PLATIŤ ZA KAŽDÚ CHVÍĽU. Z triedneho hľadiska to znamená žiadať mzdu za každý moment, v ktorom žijeme v službách kapitálu.

Nech platí kapitál

Taký je nový terén boja pre každý sektor robotníckej triedy. Táto triedna perspektíva sa v skutočnosti už prejavila na uliciach v bojoch šesťdesiatych rokov, a to v USA i po celom svete. V Spojených štátoch boli boje čiernych a matiek na sociálnej podpore – tohto tretieho sveta metropol – vzbúrou nenámezdných proti spôsobu, akým ich používa kapitál, a zároveň odmietnutím jedinej alternatívy, ktorú kapitál ponúka: viac práce. Tieto boje, ktorých mocenské centrum spočívalo v komunite, neboli za rozvoj, ale za opätovné prisvojenie spoločenského bohatstva, ktoré kapitál naakumuloval od nenámezdných i námezdných. V tomto zmysle zásadným spôsobom spochybnil kapitalistickú organizáciu spoločnosti, ktorá nám vnucuje prácu ako jediný stav, v ktorom je nám dovolené žiť. Spochybnil tiež ľavičarsku dogmu, že len v továrňach môže pracujúca trieda organizovať svoju moc.

Nikdy sme od ľavice neočakávali, že by mohla svoju analýzu zakladať na bojoch robotníckej triedy. Z podstaty ľavice vyplýva, aby vnucovala ciele, ktoré sú „pre pracujúcich ťažko predstaviteľné“, ²⁶ a potom prišla k záveru, že robotnícka trieda je zaostaná a nevie, čo

²⁵ Pozri *Fortune*, december 1974.

²⁶ Lopate, s. 9: „Príťažlivosť“ pláce za domácu prácu« pripomína príťažlivosť odborárskych požiadaviek: lepšie

skutočne potrebuje. Ak by Lopate nemala plné ruky práce s „konceptualizovaním“ a „komunikovaním“ toho, ako by mali vyzeráť potreby robotníkov (mimochodom, dúfali sme, že ženské hnutie pomohlo odstrániť tento druh elitárstva, no avantgardizmus má očividne tuhý korienok, ako to ukazuje jeho nová podoba, libertínsvo), uvedomila by si, že na to, aby bol človek súčasťou organizácie robotníckej triedy, nemusí vstúpiť do továrne. Keď hovorí, že „ideologickými predpokladmi existencie solidarity robotníckej triedy sú siete a spojenia, ktoré vyrastajú zo spoločnej práce na pracovisku“ a „tieto predpoklady nemôžu vzniknúť u izolovaných žien, ktoré pracujú v separovaných domácnostiach“, ²⁷ bez okolov ignoruje boje, ktoré tieto „izolované“ ženy viedli v šesťdesiatych rokoch (štrajky nájomníkov, boje o sociálnu podporu atď.). Predpokladá, že sa samy nemôžeme organizovať, ak nás najprv nezorganizuje kapitál; a keďže popiera, že kapitál nás už zorganizoval, popiera aj existenciu nášho boja. Tak či onak, zamieňať si organizáciu našej práce (či už v kuchyni, alebo v továrni) s organizáciou nášho boja proti nej, je najrýchlejšou a najistejšou cestou k porážke. Po prvé, bojovať za prácu je samo porážkou; a každú novú úroveň organizácie našej práce proti nám aj tak obrátia, aby nás vykorisťovali a izolovali ešte viac. Predstava, že kapitál nás nerozdeľuje, keď pracujeme v izolácii, je iluzórna.

V protiklade k týmto rozdeleniam, ktoré vyjadrujú spôsob, akým nás zorganizovali oni, musíme sa organizovať na základe vzťahov potrieb, ktoré máme my. V tomto zmysle sú *Wages for Housework* rovnako odmietnutím zospoločenšenia továrne ako odmietnutím kapitalistickej racionalizácie a zospoločenšenia domácnosti.

Nemyslíme si totiž, že revolúciu možno redukovať na kombináciu spotrebiteľského prieskumu a tayloristických štúdií pohybov a času, ako sa to deje v návrhu Lopate:

... musíme sa vážne pozrieť na to, ktoré činnosti sú „nutné“ na udržanie domácnosti v chode. ... Musíme preskúmať čas a prácu šetriace zariadenia a rozhodnúť sa, ktoré sú užitočné, a ktoré vedú len k ďalšej degradácii domácej práce.²⁸

Nás však nedegraduje sama technológia, ale spôsob, akým ju využíva kapitál na udržanie našich sociálnych vzťahov v rodine a zvyšku spoločnosti. Navyše, „samospráva“ a „robotnícka kontrola“ v domácnosti vždy existovali. Vždy sme si mohli vybrať, či operieme v pondelok alebo v sobotu, alebo či si kúpime umývačku riadu alebo vysávač – za predpokladu, že sme si jedno alebo druhé mohli dovoliť. Nežiadame teda od kapitálu, aby zmenil povahu našej práce. Bojujeme za to, aby sme mohli odmietnuť prácu na reprodukcii seba samých a ostatných. *Tá sa stáva prácou práve preto, lebo reprodukuje seba a ostatných ako robotníkov*, ako pracovnú silu, ako tovary – ako veci. Nevyhnutným predpokladom toho, aby sme sa pohlí k tomuto cieľu, je uznanie tejto práce ako práce prostredníctvom mzdy. Samozrejme, kým existujú mzdy, existuje aj kapitál. V tomto zmysle teda nehorovíme, že dosiahnuť mzdy za domácu prácu znamená revolúciu. Hovoríme však, že ide o revolučnú stratégiu, pretože podkopáva rolu, ktorá sa nám priraduje v kapitalistickej delbe práce, a v dôsledku toho aj mení mocenské vzťahy vnútri robotníckej triedy v náš prospech a zároveň v prospech jednoty celej triedy.

mzdy, kratší pracovný čas, viac benefitov. To všetko možno konceptualizovať a komunikovať pracujúcim ľahšie než požiadavku za zmenu povahy samej práce, teda cieľa, ktorý aj keď sa zaobalí do »robotníckej kontroly«, je utopickjší a pre pracujúcich ťažko predstaviteľný.“

²⁷ Tamtiež.

²⁸ Tamtiež.

Pokiaľ ide o finančné aspekty *Wages for Housework*, tie sú „veľmi problematické“²⁹ len v prípade, že sa na vec pozeráme zo stanoviska kapitálu – zo stanoviska ministerstva financií – ktorý sa vždy tvári ako chudobný, keď má reagovať na požiadavky robotníckej triedy. Keďže my nie sme ministerstvo financií a ani sa ním nechceme stať, nehladáme na vec ich očami, a vôbec nerozmýšľame nad tým, že by sme namiesto nich plánovali systémy platby, mzdové diferenciály a dohody o produktivite. Nie je našou úlohou obmedzovať vlastnú moc, nie je našou úlohou merať vlastnú hodnotu. Našou úlohou je organizovať boj s cieľom získať všetko, čo chceme, pre nás všetkých a podľa našich podmienok. Naším cieľom je byť neoceniteľnými, vytlačiť sa zvyšovaním svojej ceny z trhu, urobiť domácu prácu a továrenskú prácu a kancelársku prácu „neekonomickými“.

V podobnom duchu úplne odmietame argument, podľa ktorého by za naše prípadné zisky zaplatil nejaký iný sektor robotníckej triedy. Podľa tejto logiky by sme mohli naopak povedať, že námezdní pracujúci sú teraz platení peniazmi, ktoré kapitál nedáva nám. Lenže to je práve spôsob, akým argumentuje štát – za Nixona i po ňom. Povedať, že požiadavky čiernych po programoch sociálnej podpory v šesťdesiatych rokoch mali „ničivý účinok na akúkoľvek ďalekosiahlu stratégiu... vzťahov čiernych a bielych“, lebo „pracujúci vedeli, že oni, a nie korporácie, za tieto programy zaplatia“³⁰ je číry rasizmus. Ak predpokladáme, že každý zápas sa nevyhnutne skončí prerozdelením biedy, a nie útokom na zisk kapitálu, a priori tým predpokladáme porážku pracujúcej triedy. Článok Lopate je vskutku napísaný v znamení defetizmu, ktorý sa rovná akceptácii kapitalistických inštitúcií ako nevyhnutných. Lopate si nedokáže predstaviť, že ak sa kapitál pokúsi znížiť mzdu iných pracujúcich, aby mohol poskytnúť mzdu nám, aj títo pracujúci môžu bojovať na obranu svojho záujmu, ako aj nášho. Predpokladá tiež, že „muži by, samozrejme, dostávali najvyššiu mzdu za svoju prácu v domácnosti“³¹ – inými slovami, že nikdy nevyhráme. Vidí ženy v domácnosti ako úbohé obete neschopné boja, a preto si nedokáže predstaviť, že by sme sa dokázali kolektívne organizovať a zabuchnúť dvere pred akýmkoľvek dozorcom, ktorý by chcel kontrolovať našu prácu.

Ako nenámezdné ženy v domácnosti nás donútili osvojiť si pravidlá kapitálu tak dobre, že sme nijakého dozorcú nepotrebovali, pretože automaticky vykonávame to, čo sa od nás očakáva. Nenávideli sme sa, pretože sme boli prinútené „milovať a starať sa“ „zo strachu a v dôsledku nadvlády.“³² Mzda za túto prácu by nám dala moc nasmerovať našu nenávisť preč od samých seba a smerom k zničeniu kapitálu.

New York, november 1974

²⁹ Tamtiež.

³⁰ Lopate, s. 10.

³¹ Tamtiež.

³² Tamtiež.

Kapitál a ľavica

S tradičnou slepotou voči dynamike triednych hnutí interpretuje ľavica koniec určitej fázy ženského hnutia ako koniec hnutia samého. A tak sa – pomaly, ale isto – snaží znovu získať politický terén, ktorý bola v šesťdesiatych rokoch nútená opustiť. Keď sa teraz vzdych zdá čistý, vidíme, ako ľavica odkladá svoju „feministickú“ masku a chrlí svoje najmilšie tézy, ktoré ženské hnutie svojou mocou držalo na uzde, ale ktorých sa ľavica nikdy celkom nevzdala. Prvou a najvýznamnejšou spomedzi týchto téz je, že oni, a nie ženy, môžu najlepšie rozhodnúť o tom, čo skutočne potrebujeme a ktorým smerom by sa ženské hnutie malo uberať.

V šesťdesiatych rokoch, keď ženy hromadne opúšťali ľavicové skupiny, musela ľavica predstierať oprávnenosť autonómie. (Mala už za sebou bolestivú skúsenosť totálneho odmietnutia zo strany autonómneho černošského hnutia.) S nevôľou museli ľavičiarri pripustiť, že aj ženy sú súčasťou revolúcie. Dokonca sa bili do prs pre svoj novoobjavený sexizmus. No čo je najdôležitejšie, naučili sa hovoriť úctivým a pokorným tónom. Teraz, mysliac si, že sú na pohrebe feminizmu, hovoria opäť zvýšeným hlasom. Nielen preto, aby mali posledné slovo, ale tiež preto, aby hodnotili naše výdobytky a nedostatky. Príbeh, ktorý rozprávajú, znie povedome. Slovaní jedného zo samozvaných „feministov“: „ženy potrebujú aj socialistické hnutie... nijaké hnutie, ktoré je zložené výlučne zo žien, zaň nemôže byť náhradou“¹. Kým teda ženské hnutie fungovalo, bolo všetko v poriadku, ale napokon sa ukazuje, že nás musia viesť oni. A aby nás mohli viesť, musia najprv opätovne nastoliť správnu politickú líniu.

Starý známy príbeh

Táto línia nie je ničím novým. Opäť nám hovoria, že politika nie je kuchynská záležitosť, že náš zápas za oslobodenie nás ako žien – náš zápas za zničenie práce v domácnosti, našich vzťahov v rodine, prostituovania našej sexualitry – je rozhodne podriadený „skutočnému triednemu boju“ v továrni či prinajlepšom vedľajší popri ňom. Nie je náhoda, že cieľom väčšiny dnešných ľavičiariských polemík proti autonómii ženského hnutia je poprieť, že *Wages for Housework* predstavuje feministickú, a teda aj robotnícku stratégiu v boji proti kapitálu. Uvedomujú si, že *Wages for Housework* znamená menej práce, menej závislosti, menej vydierania, jedným slovom, viac moci pre ženy – a tej sa boja. Prečo je to tak?

Jednou z možných odpovedí je, že muži sa boja straty svojich mužských „privilegií“: ak by ženy mali viac vlastných peňazí, jedného dňa by muži mohli nájsť svoje kuchyne a posteľ prázdne. Azda je to pravda, no existuje aj hlbší dôvod, ktorý nám doteraz uniká len preto, lebo sme po rokoch indoktrinácie uverili, že ľavica je na strane robotníckej triedy. Dôvod, prečo sa ľavica aktívne pokúša zabrániť nám v získaní väčšej moci, nespočíva len

¹ Eli Zaretsky, „Socialist Politics and the Family“, *Socialist Revolution*, roč. III, č. 19, január–marec 1974.

v tom, že muži sú mužskí šovinisti, ale v tom, že *ľavica sa celkom stotožnila s kapitalistickým uhlom pohľadu*. Ľavica sa vo všetkých svojich podobách nezaujíma o zničenie kapitálu, teda nadpráce, ktorú sme nútení vykonávať, ale o jeho zefektívnenie. Ich revolúcia je reorganizáciou kapitalistickej výroby, ktorá má racionalizovať naše otroctvo, a nie zrušiť ho. Preto vždy, keď robotnícka trieda odmietne pracovať, ľavica má okamžité starosti o to, „kto bude zametať ulice“.

Preto si tiež ľavičiarci vždy vyberajú svojich „aktérov revolúcie“ v tých sektoroch robotníckej triedy, ktorých práca je najväčšmi racionalizovaná. Tí robotníci, ktorí v najväčšej miere prispievajú k akumulácii kapitálu, sú údajne tí najpovolanejší riadiť ju. Ako sa priamočiaro vyjadril André Gorz: „Továrenskí robotníci sú revoluční preto, lebo sa neboja, že po revolúcii prídu o zamestnanie“.² Robotníci teda nie sú revoluční preto, lebo sú proti svojmu vykorisťovaniu, ale preto, lebo sú výrobcami; nie preto, lebo odmietajú prácu, ale preto, lebo pracujú. Aká vzdialená je robotnícka trieda od tohto „stanoviska“ možno vidieť v tom, koľko energie ľavica vynakladá na kritiku nedostatku „triedneho vedomia“ u robotníkov, teda ich „vedomia výrobcov“. Ľavicu desí fakt, že robotníci – mužskí i ženskí, námezdní a nenámezdní – chcú viac peňazí, viac času pre seba a viac moci, a nezaoberajú sa tým, ako racionalizovať výrobu.

V našom prípade je jedna vec jasná. Ľavica útočí na každý boj, ktorý by ženám mohol dať viac moci. Ako primárne pracujúce v domácnosti sa totiž nechytáme na „produktívnu rolu“, ktorú ľavica pripísala „robotníckej triede“. Čo to znamená, najlepšie vyjadril Wally Secombe v *New Left Review*:

Revolučná premena je možná len preto, lebo proletariát je priamo zapojený do zospoločenstenej práce a preto je ako trieda nositeľom predpokladov socialistického spôsobu výroby. Kým je práca žien v domácnosti privatizovaná, zostávajú neschopnými anticipovať nový poriadok či postaviť sa na čelo nových výrobných síl a zničiť starý poriadok.³ (kurzíva autorky)

Secombe celkom veľkodušne pripúšťa, že v čase kapitalistickej krízy (t. j. keď sa kapitál už rozpadá, údajne sám od seba, nezávisle od nás) môžu „mobilizácie žien v domácnosti“ okolo vhodných požiadaviek (napr. výbory na sledovanie cien) „prispieť“ k revolučnému zápasu. „Za takých okolností nie je neobvyklé, že sú objektívne zaostané vrstvy vrhnuté vpred“. Faktom však zostáva, že „ženy v domácnosti nebudú rozhodujúcou hnacou silou boja žien“.⁴ Keďže z medzinárodného hľadiska drvivá väčšina žien pracuje v prvom rade a predovšetkým v domácnosti, ide tu o odpísanie žien z akéhokoľvek revolučného procesu. Inými slovami, o úplnú akceptáciu nášho vykorisťovania.

„Čínsky model“

Nie je to prvýkrát, čo nás „revolucionári“ po konci zápasu posielajú späť do kuchyne (tento-raz s prísľubom, že si „podelíme prácu v domácnosti“). Ak sa dnes tento proces javí menej

² Z vystúpenia na konferencii časopisu *Telos* v Buffalo na jeseň r. 1970.

³ Wally Secombe, „The Housewife and her Labour under Capitalism“, *New Left Review*, č. 83, január–február 1974, s. 23.

⁴ Tamtiež, s. 24.

jasne, je to len preto, že v úplnom súlade s plánmi kapitálu sa nás tá istá ruka, čo nás tlačí späť do domácností, zároveň pokúša vtláčiť do tovární,⁵ aby sme sa „pridali“ k triednemu boju či, presnejšie, aby sme sa vyškolili pre našu „budúcu úlohu vo výrobe“. Dlhodobý program, ktorý pre nás majú, je takzvaný čínsky model: zospoločnenšenie a racionalizácia domácej práce a samospráva, vlastná kontrola v továrni. Inými slovami, trochu viac továrne do rodiny (vyššia efektivita a produktivita domácej práce) a trochu viac rodiny do továrne (viac individuálnej starostlivosti, zodpovednosti, identifikácie s prácou). V oboch prípadoch sa ľavica hlási k pestovaným kapitalistickým utópiám.

Samospráva a vlastná kontrola sú výrazom pokusu o nastolenie situácie, v ktorej je robotnícka trieda nielen vykorisťovaná, ale zároveň sa podieľa na plánovaní svojho vlastného vykorisťovania. Nie je náhoda, že kapitál používa slovo „odcudzenie“ takmer tak často ako ľavica a ponúka rovnaké utišujúce prostriedky: „obohatenie práce“ (*job enrichment*), „participácia pracujúcich“, „robotnícka kontrola“, „participatívna demokracia“. Pokiaľ ide o racionalizáciu a zospoločnenšenie domácej práce (jedálne, ubytovne atď.), kapitál sa často pohráva s touto možnosťou, pretože takáto racionalizácia by mu mohla ušetriť nejaké drobné.

Taký bol plán aj v Rusku, kde zrýchlenie reprodukcie pracovnej sily, t. j. domácej práce, v záujme „oslobodenia“ ženských rúk pre potreby tovární bolo po revolúcii jednou z hlavných priorít. Ideálom, ktorý tu inšpiroval socialistických plánovačov, bola tak ako v snoch ľavice „spoločnosť výrobcov“, v ktorej sa všetko podriaďuje výrobe. Z tohto hľadiska sa „bytová komúna“ so svojimi kolektívnymi kuchyňami, stravovacími zariadeniami, záchodmi, ubytovaním atď. zdala ako dokonalé riešenie šetriace peniaze, priestor i čas a umožňujúce „zvýšiť kvalitu a produktivitu práce“.⁶ Len v dôsledku „tvrdohlavého odporu pracujúcich mas“⁷ sa od takýchto projektov postupne upúšťalo. Anatole Kopp podáva správu o zhromaždení žien v Novosibirske, ktoré žiadalo „čo i len päť metrov štvorcových, pod podmienkou, že pôjde o súkromný priestor“.⁸ V roku 1930 museli bolševickí mestskí plánovači uznať, že:

... každý je rozčarovaný z takzvanej „bytovej komúny“... „komunálneho podvodu“, v ktorom je robotnícka izba dosť veľká len na to, aby sa v nej dalo spať... „Komunálneho podvodu“, ktorý obmedzuje životný priestor a pohodlie (viď rady pred umývadlami, toaletami, šatňami, stravovacími zariadeniami...) a začína v radoch pracujúcich mas vzbudzovať nespokojnosť.⁹

Od tridsiatych rokov ruský štát podporuje nukleárnu rodinu ako najefektívnejší organizmus na disciplináciu robotníkov a zaistenie ponuky pracovnej sily. Aj v Číne štát napriek určitej miere zospoločnenšenia podporuje nukleárnu rodinu. V každom prípade ruský experiment ukázal, že ak je raz cieľom výroba, práca, potom zospoločnenšenie domácej práce môže znamenať len ďalšiu reglementáciu našich životov – ako nás to učia príklady škôl, nemocníc, kasární atď. Také zospoločnenšenie nijako neruší rodinu, ale ju jednoducho rozširuje

⁵ Pozri *Workers' Fight*, č. 79, december 1974 – január 1975: „... ak muži môžu byť potravou pre továrne, prečo nie ženy? ... Ak chceme zaujať svoje miesto vo svete, ovplyvniť jeho dejiny, musíme opustiť bezpečie svojich domov a ísť do tovární... a POMŇČI ICH PREVZIAŤ!“

⁶ Anatole Kopp, *Citta e Rivoluzione*, Milano, Feltrinelli 1972, s. 147 (preložené z francúzskeho originálu *Ville et révolution: architecture et urbanisme soviétiques des années vingt*, Paris, 1967).

⁷ Tamtiež, s. 160.

⁸ Tamtiež, s. 128.

⁹ Tamtiež, s. 267.

– napríklad v podobe „politických a kultúrnych výborov“, ktoré fungujú na úrovni komunit i fabrik v Rusku a Číne. Vzhľadom na existenciu továrne kapitál potrebuje rodinu. Presnejšie, disciplína továrne je založená na disciplíne rodiny a naopak. Nikto na tento svet neprichádza ako robotník. Preto v srdci kapitálu, nech už nosí hviezdy a pruhy alebo kosáky a kladivá, vždy nachádzame glorifikáciu rodiny.

Na západe kapitál racionalizuje a zospoločenštuje domácu prácu už veľa rokov. Štát v čoraz väčšej miere plánuje veľkosť, životné podmienky, bývanie, policajný dohľad, vzdelávanie, podávanie liekov a indoktrináciu rodiny. A ak v tom nebol úspešnejší, je to len vďaka vzbure nenámezdných členov rodiny – žien a detí. Práve táto revolta zabránila tomu, aby sa rodina stala produktívnejšou, ba ju občas urobila kontraproduktívnou.

Lavica pre tento kapitalistický neúspech pri disciplinovaní rodiny vyplakáva už dlho. Súdruh Gramsci už v roku 1919 skonštatoval:

... Tyto všechny prvky komplikují a velmi ztěžují každou reglementaci sexuální sféry a každý nový pokus vytvořit novou sexuální etiku, která by odpovídala novým výrobním a pracovním metodám. Na druhé straně je třeba dospět k takové reglementaci a k vytvoření nové etiky. ... Pravda je, že nový typ člověka, který vyžaduje racionalizace průmyslu a práce, se nemůže rozvinout, dokud sexuální pud nebude regulován v souladu s touto racionalizací a nebude také sám zracionalizován.¹⁰

Dnes je lavica síce opatrnejšia, no o nič menej odhodlaná pripútať nás ku kuchyni, či už v jej súčasnej, alebo racionálnejšej, produktívnejšej podobe. Lavičiarci nechcú odstrániť prácu v domácnosti, pretože nechcú odstrániť prácu v továrni. V našom prípade by chceli, aby sme vykonávali oba druhy práce. Tu sa však na lavici odráža tá istá dilema, ktorá dnes trápí aj kapitál: kde môžu byť ženy produktívnejšie – na montážnej, alebo na novorodeneckej linke? Kapitál nás potrebuje vo fabrikách ako lacnú pracovnú silu, aby sme nahrádzali iných robotníkov, ktorí sú pridrahí. No zároveň nás potrebujú doma, aby potenciálni buriči zostali mimo ulíc. Zdanlivý rozdiel medzi trockistickou líniou – domáca práca je barbarstvo, t. j. všetky ženy do tovární – a libertínskou líniou – domáca práca je socializmus, t. j. žiadna práca by nemala byť platená – je len taktickým rozdielom vnútri tej istej kapitalistickej stratégie.

Libertíni tvrdia, že domáca práca sa vymyká akémukoľvek spoločensko-ekonomickému zaradeniu: „ženská domáca práca v kapitalizme nie je ani produktívna, ani neproduktívna“ – Lisa Vogel;¹¹ „Možno prídeme k záveru, že domáca práca nie je ani výrobou, ani spotrebou“ – Carol Lopate;¹² „Ženy v domácnosti sú a nie sú súčasťou robotníckej triedy“ – Eli Zaretsky.¹³ Kladú domácu prácu mimo kapitálu a tvrdia, že ide o „spoločensky nutnú prácu“, pretože sú presvedčení, že v takej či onakej podobe bude nutná i za socializmu. Lisa Vogel tak tvrdí, že domáca práca „... je predovšetkým užitočnou prácou a za správnych podmienok [sic] má schopnosť naznačiť nám budúcu spoločnosť, v ktorej by všetka práca

¹⁰ Antonio Gramsci, „Amerikanismus a fordismus“, In: *Poznámky o Machiavellim, politice a moderním státu*. Praha, Svoboda 1970, s. 297–331, s. 313.

¹¹ Lisa Vogel, „The Earthly Family“, *Radical America*, roč. 7, č. 4/5, júl–október 1973, s. 28.

¹² Carol Lopate, „Women and Pay for Housework“, *Liberation*, roč. 18, č. 9, máj–jún 1974, s. 11.

¹³ Zaretsky, „Socialist Politics and the Family“, s. 89.

bola predovšetkým užitočnou prácou. . . “.¹⁴ Tento motív sa ozýva u Lopate vo vízii rodiny ako posledného útočiska, v ktorom „žijú naše duše“,¹⁵ a vrcholí v Zaretskeho tvrdení, že „ženy v domácnosti sú súčasťou robotníckej triedy a jej hnutia: nie preto, lebo vyrábajú nadhodnotu, ale preto, lebo vykonávajú spoločensky nutnú prácu“.¹⁶

V tomto kontexte neprekvapuje, ak Zaretsky tvrdí, že „napätie medzi nimi [feminizmom a socializmom]. . . bude dlho pokračovať i v období socializmu. . . triedny konflikt a spoločenský antagonizmus po nastolení socialistického režimu nemiznú, ale naopak, objavujú sa často v ostrejšej a jasnejšej podobe.“¹⁷ Teda takto: *ak dôjde k takémuto druhu „revolúcie“, budeme prví, kto proti nej bude bojovať.*

Ak ľavica neustále navrhuje to isté, čo aj kapitál, bolo by nezodpovedné nenazývať veci pravými slovami. Obvinenie, že *Wages for Housework* by inštitucionalizovali miesto žien v domácnosti, sa ozýva so všetkých ľavých brehov. Popritom sa radujú, že sa postupne inštitucionalizujeme v továrňach. V momente, keď ženské hnutie dalo moc ženám, ktoré sú inštitucionalizované v domácnosti i v továrni, ľavica sa náhlila nasmerovať tento podvratný pohyb do kanála ďalšej neodmysliteľnej kapitalistickej inštitúcie: do odborov. Tým sa teraz ľavica rozlúčila s budúcnosťou.

Touto brožúrou sa chceme od ľavice konečne odlíšiť na základe triednej línie. Nôž, ktorý túto líniu vyryl, je feministický, ale neoddeľuje mužov od žien, lež robotnícku triedu od technokracie, ktorá by ju chcela riadiť. Hanbili sme sa a boli sme príliš zaostalé, aby sme to takto jasne povedali už skôr. Ľavica nás k tomu teraz donútila svojím obvinením z antikomunizmu (resp. z toho, že ak nie sme s nimi, sme so štátom). Rovnakým spôsobom americký štát vydieral búriacich sa obvineniami z komunizmu a ruský štát vydieral búriacich sa obvineniami z trockizmu.

ZBOHOM TOMU VŠETKÉMU.

New York, máj 1975

¹⁴ Vogel, „The Earthly Family“, s. 26.

¹⁵ Lopate, „Women and Pay for Housework“, s. 10.

¹⁶ Zaretsky, „Socialist Politics and the Family“, s. 89.

¹⁷ Tamtiež, s. 83–84.

Z distribúcie Kolektívne proti kapitálu

Státní fiskální krize a příklad Řecka

(KPK a Mouvement Communiste, 2012)

Aká je úloha kríz vo fungovaní tovarovej ekonomiky, aký je ich mechanizmus, akú funkciu plní úver a prečo proti sebe nestojí „zlý a parazitický“ finančný sektor a „dobrá a produktívna“ reálna

ekonomika? Brožúra KPK a MC sa začína všeobecnejšími otázkami, od ktorých prechádza k analýze vývoja súčasnej ekonomickej krízy. Zvlášť sa pritom zameriava na príklad Grécka.

Dělnická autonomie útočí v Číně

(KPK a Mouvement Communiste, 2011)

Analýza štrajkovej vlny, ktorá v polovici roku 2010 ochromila automobilky na čínskom pobreží. Publikácia si všíma aj životné podmienky pracujúcich, otázku vnútornej migrácie a vývoja triedneho boja

v Číne po roku 1949. Kladie tiež otázku, čo sa môže stať, ak raz Čína prestane byť zásobníkom lacnej a poslušnej pracovnej sily – a čo to bude znamenať pre globálnu robotnícku triedu.

Miluju žlutý obrazovky

(KPK, 2010)

Zhodnotenie štrajku v továrni Hyundai v Nošovi-

ciach (ČR) v decembri 2009. Súčasťou brožúry je aj analýza výrobného reťazca Hyundai – Kia v ČR/SR, text o histórii a súčasnosti kórejskej automobilovej výroby, ale tiež článok o dejinách triedneho boja v Južnej Kórei z pera Lorena Goldnera.

Listopad 1989: Proletariát spoutaný sametovou trikolórou

(KPK, 2009)

Pád stalinistického monopolu ponúkal v roku 1989 relatívne otvorenú situáciu... ktorú však robotnícka trieda nevyužila na to, aby sa presadila ako nezávislá politická sila. Jednak preto, lebo „socialistický režim“ bol v demobilizácii proletariátu veľmi úspešný, ale tiež preto, že nájdeniu subverzívnej tváre robotníckej triedy v Novembri zabránil predvoj „nežnej revolúcie“, Občianske fórum.

Jak a proč bojovat proti propouštění?

(Mouvement Communiste, 2009)

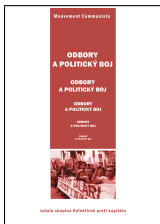
Na príklade niekoľkých bojov vo Francúzsku v rokoch 1972 – 2001 brožúra ukazuje, že ani v situácii masového prepúšťania sa pracujúci nemôžu spoliehať na odbory, politické strany či ľavičiarskych aktivistov, ale len na vlastné sebavedomie a kolektívnu silu.

Odbory a politický boj

(Mouvement Communiste, 2009)

Politický boj proti kapitalizmu nemôže hľadiť na zápasy za každodenné záujmy pracujúcich „tu a teraz“ cez prsty a obmedzovať sa na opakovanie abstraktných sloganov o revolúcii. A naopak, ekonomický boj „tu a teraz“

môže byť plodný len vtedy, ak sa oprie o politickú kritiku nadvlády kapitálu a ak ho vedie pracujúca trieda, ktoré neberie ohľad na potreby firmy alebo národnej ekonomiky.

Francúzsko, máj – jún 1968: Zmeškaná príležitosť na autonómiu pracujúcich

(Mouvement Communiste, 2008)

Komunistická analýza, ktorá udalosti roku 1968 vo Francúzsku v mnohom demystifikuje. Opiera sa o svedectvá dvoch priamych účastníkov, z ktorých jeden bol aktívny v akčnom výbore študentov, druhý v automobilovej fabrike.

Porto Marghera: Posledné ohne

(KPK a Wildcat, 2008)

Film *Porto Marghera: Gli ultimi fuochi* (2004) je venovaný daniu v priemyselnej zóne Porto Marghera neďaleko Benátok v 60. a 70. rokoch minulého storočia.

Vtedy sa ňou – tak ako zvyškom krajiny – prehnať vlna triednych bojov. Pracujúci v týchto bojoch s nevídanou razanciou nastolili mnohé problémy, napríklad otázku škodlivosti práce a vplyvu priemyslu na životné prostredie. Rozvinuli tiež nezávislé politické organizácie – mimo odborov a politických strán – ktoré sú dodnes jedným z hlavných zdrojov úvah o robotníckej autonómii. Redakcia časopisu *Wildcat* pripravila rozsiahly sprievodný booklet, ktorý obsah filmu zasadzuje do historického kontextu a prehľbuje témy, ktoré zhruba hodinový dokument len načrtáva. KPK celý booklet preložili do češtiny a slovenčiny.

Dělnicko-studentské akční výbory. Francie, květen 1968

(Roger Gregoire a Fredy Perlman, 2008)

Táto analýza aktivít takzvaného Hnutia 22. marca a robotnícko-študentského výboru, ktorý sa v máji a v júni 1968 schádzal v univerzitnom centre Censier na parížskej Sorbonne, pochádza z pera dvoch priamych účastníkov diania. Publikácia je tak na jednej strane vynikajúcim úvodom do dejín francúzskeho „mája '68“, no zároveň obsahuje cenné ponaučenia o úlohách militantov, charaktere ich intervencie a o spolupráci robotníkov a „externistov“.

Bulletiny a mini-brožúry

Nepravidelne tiež vydávame bulletin **Třídní kniha** (č. 2: Stávka v Hyundai; č. 3: Pracující na vládní a odborové klouzačce: od prohry k prohře; č. 4: Děkujeme, odcházíme; č. 5: Šluknovsko 2011: protesty proti sociálně vyloučeným z třídní perspektivy) a příležitostné **bulletiny MC a KPK** (č. 1: Povstání v arabských zemích, č. 2: Zdravie, alebo prácu). Spolu so staršími čísly **bulletinu KPK** (č. 1: Třídní boj v autoprůmyslu: přidá plyn?, č. 2: 24. červen 2008: stávka, která dala pracujícím málo a šéfy nezabolela) sú k dispozícii na stiahnutie na protikapitalu.org/tridni-kniha.

V roku 2013 sme tiež vydali tri mini-brožúry: *Foxconn v Českej republike a na Slovensku*, *Gongchao.org* a *Silvia Federici: »Bod nula«*.

Publikácie KPK dostanete

V ČR v distre Virus (virus.n.cz), ale aj v kamenných obchodoch:

- Salé, Orebtská 14, Praha 3
- Rekomando, Trojanova 9, Praha 2

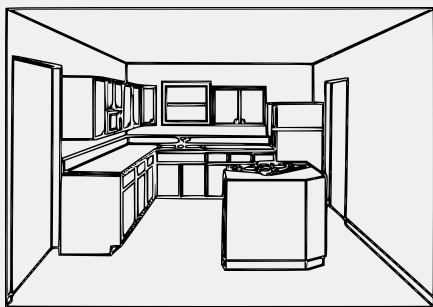
Brožúry si tiež môžete objednať e-mailom (kpk@protikapitalu.org) alebo zadarmo stiahnuť v PDF (protikapitalu.org/publikace).

Kto sú Kolektivně proti kapitálu?

Kolektivně proti kapitálu (KPK) je skupina, ktorá pôsobí v Českej republike a na Slovensku. Vznikla v roku 2005 a nadväzuje na zaniknutú anarchokomunistickú skupinu *Organizace revolučních anarchistů – Solidarita*. Teoreticky sa opiera o prúd označovaný ako „ľavý komunizmus“, ale tiež o kritiku ideológie ľavice i ultra-ľavice a o prvú vlnu tzv. operaizmu. Odbory považuje za integrálnu súčasť moderného kapitalistického štátu a stavia proti nim autonómiu pracujúcich (nezávislosť pracujúcej triedy od štátu, kapitálu i „robotníckych“ strán či odborov). Skupina kladie dôraz na metódu *inquiry*. Ide o robotnícky výskum „zdola“, ktorého cieľom je spoznať organizáciu kapitálu a povahu jeho nástrojov, ktorými sa usiluje podrobiť si pracujúcich a rozdeliť ich. Zároveň umožňuje skúmať triednu kompozíciu – štruktúru pracovnej sily, jej vzťah k organizácii práce a k technológiám – ktorá je zásadným faktorom pri formovaní kolektívneho odporu voči diktátu kapitálu a jeho štátu.

KPK vydali niekoľko publikácií. V Prahe a Bratislave od roku 2009 organizujú čítanie Marxovho *Kapitálu*. Od roku 2005 úzko spolupracujú s *Mouvement Communiste* (Francúzsko/Belgicko) a od roku 2013 so skupinou *Smer zmeny* (India).

Skupina publikuje na protikapitalu.org a facebook.com/protikapitalu.

Silvia Federici *»Revolúcia v bode nula«*

**Domáca práca, reprodukcia
a feministický boj**

sobota 18. mája 2013 — 14:00
Intergalaktická Obluda, Bratislava
protikapitalu.org | obluda.sk

Zadná strana obálky: Drevorez čarodejníc, ktoré privolávajú dážď. Ulrich Molitor, »De Lamiis et Pythonicis Mulieribus« (O čarodejniciach a veštkyňach, 1489). Z ilustrácií v knihe Silvie Federici *Caliban and the Witch* (2004).

